

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Urška Hrnčič

**Človekove pravice – globalna
ali kulturno-vrednotno specifična kategorija**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Urška Hrnčič

Mentorica: doc. dr. Ksenija Šabec

**Človekove pravice – globalna
ali kulturno-vrednotno specifična kategorija**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

*Vsem, ki so verjeli vame.
Hvala, Igor, za potrpežljivost.*

Človekove pravice – globalna ali kulturno-vrednotno specifična kategorija

Glavna naloga moje diplomske naloge bo ugotoviti ali so človekove pravice univerzalne ali so kulturno-vrednotno pogojene. Iz Splošne deklaracije o človekovih pravicah so človekove pravice domena vsem ljudem. Mnoge azijske države so mnenja, da je bila SPČP bila sprejeta v zahodno orientirani organizaciji Združenih narodih. Pomembno je predvsem to, da je s sprejetjem SDČP pridobilo celotno človeštvo in ne samo Zahod. S pomočjo univerzalnosti človekovih pravic - se pravzaprav išče minimalni skupni pravni standard zaščite človekovega dostojanstva. V svoji diplomski nalogi bom analizirala tudi nekatere tradicionalne oz. religiozne sisteme, v katerih obstaja drugačno razumevanje in naklonjenost človekovim pravicam. Poleg omenjenega se bom v zadnjem delu diplomske naloge osredotočila še na dotično človekovo pravico in to je svobodo izražanja, kot temeljno pravico, ki zagotavlja človekov razvoj in delovanje demokratične ureditve. Država je dolžna zagotoviti svobodo izražanja v najširšem smislu, torej tudi in predvsem odprtost medijskega prostora za vse svetovnonazorske poglede. Borba za svobodo izražanja je brezčasna – ljudje so se za njo borili v preteklosti, za njo se borijo v sedanjosti in se bodo tudi v prihodnosti.

Ključne besede: človekove pravice, kulturni relativizem, univerzalnost, temeljne svoboščine, svoboda izražanja.

Human rights – global or culturally specific category

My main task is to find out if human rights are universal or cultural specific dimension. As it is written in General declaration of human rights all human have equal rights. Many Asian countries believe that General declaration was accepted by West organization of United Nations. It is important that with General declaration of human rights entire human kind gained, not only the West. With universality of human rights, we made some minimal standards for protection of human dignity. I will analyze also some traditional and religious systems, that have different understanding of human rights. In last part I will be concentrated on freedom of speech, as fundamental right, that is ensuring human development and activity of democratic order. Each state is obligate to ensure freedom of speech in widest sense. Openness of media area is the most important. The battle for freedom of speech is timeless - people have to fight for it in the past, are fighting in the present and will fight also in the future. The value of freedom of speech is important part of the structure of the constitution of any democratic country and it is also essential for a stable and free society.

Key words: human rights, cultural relativism, universality, fundamental freedom, freedom of speech.

KAZALO

SEZNAM KRATIC.....	7
1 UVOD	8
1.1 Opredelitev predmeta in cilji proučevanja	9
1.2 Hipoteze	9
1.3 Uporabljena metodologija.....	10
1.4 Struktura naloge	10
2 ČLOVEKOVE PRAVICE SKOZI ČAS.....	11
2.1 Antika.....	11
2.2 Srednji vek	11
2.3 Novi vek.....	12
2.4 Moderna pravna ureditev	13
3 OPREDELITEV ČLOVEKOVIH PRAVIC IN.....	15
TEMELJNIH SVOBOŠČIN	15
3.1 Vpliv liberalizma na razvoj človekovih pravic	17
3.2 Država in človekove pravice.....	21
3.3 Institucija ombudsmana	22
3.3.1 Vrste ombudsmanov.....	23
3.3.2 Varuh človekovih pravic	23
3.4 Človekove pravice v okviru Republike Slovenije.....	24
3.5 Evropski okvir človekovih pravice	25
3.5.1 Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin.....	26
3.6 Človekove pravice v mednarodnem okviru	28
3.6.1 Splošna deklaracija o človekovih pravicah	29
3.6.2 Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah ter Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah	30
4 UNIVERZALNOST ČLOVEKOVIH PRAVIC.....	32
4.1 Pogledi, ki nasprotujejo doktrini človekovih pravic	33
4.2 So človekove pravice odsev Zahoda?	34
4.3 Tradicionalni oz. religiozni pravni sistemi in človekove pravice	36
4.3.1 Hinduizem in človekove pravice.....	36
4.3.2 Islam in človekove pravice.....	37
4.3.3 Krščanstvo in človekove pravice.....	39
5 PRAVICA DO SVOBODE IZRAŽANJA.....	42
5.1 Zgodovinska izhodišča pravice do svobode izražanja	42
5.2 Lastnosti svobode izražanja	44
5.3 Kršenje svobode izražanja	47

6	SKLEP.....	51
7	LITERATURA.....	55

SEZNAM KRATIC

EU – Evropska unija

OZN – Organizacija združenih narodov

RS – Republika Slovenija

MPDPP – Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah

MPESKP – Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah

MZZ – Ministrstvo za zunanje zadeve

SDČP – Splošna deklaracija o človekovih pravicah

1 UVOD

Dandanes se s človekovimi pravicami srečujemo skoraj na vsakem koraku. So sestavni in ključni segment našega življenja. V današnjem času in prostoru so človekove pravice in svoboščine tretirane kot nekaj samoumevnega (Šabič in Roter 2002, 48).

Sam nastanek omenjenih pravic povezujemo s pravicami najvišjega sloja prebivalstva. Sčasoma pa so se, zahvaljujoč meščanskim revolucijam v času razsvetljenstva, razširile na celotno prebivalstvo. Sčasoma se je pokazala potreba po pravni ureditvi odnosa med, na eni strani družbe, kot skupek posameznikov, in na drugi strani oblasti, kar je seveda vplivalo tudi na razvoj človekovih pravic. Koncept človekovih pravic pa se je začel vsesplošno uporabljati šele po letu 1945, ko je bila ustanovljena OZN. Dandanes je zavzemanje za človekove pravice vedno večje, saj so le te tudi vedno bolj kršene. Vsakršno delo na tem področju pa ima za pogoj poznavanje sodobne mednarodne ureditve človekovih pravic, ki je določena v najpomembnejših dokumentih s tega področja. Zato se bom v svoji diplomski nalogi posvetila tudi tem dokumentom, ki so možno vplivali tako na razvoj kot udejanjanje človekovih pravic. Sprva bom naredila kratek zgodovinski presek človekovih pravic - kje se je vse skupaj začelo ter kateri so tisti zgodovinski dokumenti o človekovih pravicah, ki so pomembno vplivali na razvoj človekovih pravic. Med drugim me bo zanimal tudi nastanek in razvoj institucije ombudsmana, katerega glavna funkcija je zavzemanje za pravice posameznikov in vpliv na državne organe, predvsem v primerih kršitev človekovih pravic. Glavna naloga moje diplomske naloge bo ugotoviti, ali so človekove pravice res v vseh državah enako spoštovane in ali je možno govoriti o univerzalnosti človekovih pravic.

V drugem delu diplomske naloge se bom posvetila konkretni človekovi pravici, in sicer *pravici do svobode izražanja*. Zanimal me bo njen nastanek in izvor. Predvsem pa me bodo interesirali nekateri pogledi piscev do pojmov kot sta svoboda izražanja in cenzura. Skušala bom najti odgovore, kaj je svoboda izražanja in zakaj naj države ne bi posegale v to temeljno pravico.

Pomemben je tudi mednarodni segment človekovih pravic, saj predstavlja spoštovanje oz. nespoštovanje človekovih pravic enega izmed elementarnih kriterijev za sprejetje v različne mednarodne institucije kot so Evropska Unija, Svet Evrope, NATO in druge. Poleg tega so tudi obvezna sestavina ustav sodobnih držav, ki jih zagotavljajo kot temeljne pravice. 14. člen

slovenske Ustave pravi, »da so v Sloveniji vsakomur zagotovljene enake človekove pravice in temeljne svoboščine ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj, invalidnost ali katerokoli drugo osebno okoliščino« (Ustava RS, 14. čl.). Evropska unija se zavzema za univerzalnost in nedeljivost človekovih pravic in skladno s tem prepričanjem deluje znotraj svoje organizacije kot v odnosu do drugih institucij.

Geslo o človekovih pravicah trenutno ne prinaša političnih koristi, ravno obratno, kdor se zavzema za človekove pravice, se zavzema za pravice tistih ljudi, ki so kakorkoli in komurkoli neprijetni. Zato je toliko bolj pomembno poudarjati univerzalno, nadideološko, nadpolitično in nadsocijalno bistvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin (Bavcon 1993, 139).

1.1 Opredelitev predmeta in cilji proučevanja

Srž moje diplomske naloge bo izpostaviti in opredeliti univerzalnost človekovih pravic. Cilj omenjene teme je predstaviti najprej na podlagi teorije, nato pa še na praktičnih primerih, ali so človekove pravice univerzalna ali kulturno specifična kategorija. Na tem mestu bom predstavila tudi nekatere tradicionalne oz. religiozne sisteme na človekove pravice. V drugem delu pa se bom fokusirala na pravico do svobode izražanja, kot temeljno človekovo pravico.

1.2 Hipoteze

Skozi diplomsko nalogo bom poskušala oceniti naslednje teze:

Teza 1: Človekove pravice so univerzalen in ne kulturno specifičen koncept.

Teza 2: Tradicionalni oz. religiozni sistemi različno integrirajo v svoj pravni sistem koncept človekovih pravic.

Teza 3: Pravica do svobode izražanje dokazuje, da so človekove pravice koncept Zahoda.

1.3 Uporabljena metodologija

Za izvedbo diplomske naloge in obravnavanje zgoraj omenjenih tem bom uporabila naslednje družboslovne metode:

- a) **analiza primarnih virov** – tu so mišljene predvsem različne deklaracije, listine in konvencije, ki so pomembne za razumevanje človekovih pravic.
- b) **analiza sekundarnih virov** – knjige in članki v revijah, zbornikih, esejih mi bodo v pomoč pri iskanju argumentov za in proti univerzalnosti človekovih pravic. Posluževala se bom tudi internetnih virov, tako slovenskih kot tujih. S to metodo bom tudi poskušala ovreči oziroma potrditi svoje teze.
- c) **deskriptivna metoda** – le-ta mi bo v pomoč pri opisu in razlagi pojmov, ki se tičejo preučevane teme.
- d) **primerjalna analiza** izbranih kultur/religij.

1.4 Struktura naloge

Diplomsko nalogo sem razdelila na sedem poglavij. **Uvodnemu delu**, kjer bom poleg tez in uporabljene metodologije predstavila še cilje diplomske naloge in opredelitev glavne teme, sledi **drugo poglavje**, kjer bom predstavila človekove pravice skozi čas – od antike do danes. Zanimalo me bo, kdaj so se človekove pravice pojavile prvič, kakšen je bil njihov razvoj do danes, kateri so bili pomembni mejniki in avtorji pri razvoju človekovih pravic ter dokumenti, ki so pomembno vplivali na razvoj človekovih pravic. **Tretje poglavje** bo zajemalo opredelitev temeljnih pojmov človekovih pravic, vpliv liberalizma na razvoj človekovih pravic, človekove pravice v okviru Slovenije in v okviru Evrope. **Četrto poglavje** bo osrednje poglavje diplomske naloge. Tu se bom ukvarjala predvsem z univerzalnostjo človekovih pravic v teoriji in praksi, iskala bom razloge za in proti univerzalnosti človekovih pravic. **Peto poglavje** se nanaša na pravico do izražanja in informiranja. **Šesto poglavje** bo zajemalo povzetek celotnega dela z glavnimi ugotovitvami. Ovrгла ali potrdila bom tudi teze. Zadnje, **sedmo poglavje** pa bo vsebovalo celotno literaturo, ki mi bo omogočala, da pridem do določenih spoznanj in ugotovitev glede preučevane teme.

2 ČLOVEKOVE PRAVICE SKOZI ČAS

Če pogledamo daleč nazaj (že Stari Grki) v zgodovino lahko ugotovimo, da se ljudje od nekdaj borijo za svojo svobodo. Srednji vek je bilo obdobje, ko se je pojem človekovih pravic razširil tudi na druge skupine ljudi, vendar pa je šele 20. stoletje tisto, ki pripelje do institucionalizacije človekovih pravic in svoboščin. Sam pojem človekovih pravic se je »18. stoletje je človeku priznalo njegove elementarne osebne pravice, 19. stoletje mu je priznalo njegove politične pravice in 20. stoletje njegove ekonomske, socialne in kulturne pravice« (Bavcon 1995, 137).

2.1 Antika

V obdobju stare Grčije še ne bi mogli govoriti o človekovih pravicah. V tem obdobju je vse izhajalo iz polisa« (Simič v Pavčnik 1997, 29). »Kot drugod v antiki je bilo tudi pri njih najpomembnejše varstvo človekovih pravic modrost in politična občutljivost oblastnikov. Podobno lahko rečemo za Rimljane. Pravno varstvo je Rimljan užival predvsem kot imetnik različnih premoženjskih pravic« (Simič v Pavčnik 1997, 30).

2.2 Srednji vek

Srednji vek je predvsem zaznamovalo pokristjanjevanje, tako na eni strani z blagimi metodami kot so to počeli irski menihi, kot na drugi strani s surovim genocidnim pokristjanjevanjem, v imenu frankovske oblasti. Kot navaja Simič »srednji vek v Evropi ne prinaša bistvenih novosti. Čeprav sužnji še ostajajo dolgo v srednji vek, v izjemnih primerih pa celo bistveno dlje, pa se vendarle položaj odvisnih ljudi izboljša v tem smislu, da jih štejejo za ljudi« (Simič v Pavčnik 1997, 32).

V tem času so se odvijali boji za uveljavitev stanovskih pravic, ko so fevdalni gospodje, kot najvišji sloj, zahtevali od vladarjev potrditev njihovih pravic. Na tem mestu je potrebno omeniti *Magna Carta Libertatum* iz leta 1215, saj se je s sprejetjem le-te v srednjem veku pričelo priznavati stanovom pravico dajanja soglasja k odločitvam o vojni in miru, kralji so obljubili spoštovanje sodnih postopkov in priznavali dotedanjo porazdelitev zemljišč. Pomankljivost je bila predvsem v tem, da je omenjena listina veljala samo za nekatera ozemlja in nekatere stanove. Čeprav je *Magna Carta Libertatum* produkt fevdalnih razmer, ima kljub temu velik zgodovinsko-univerzalen pomen, saj predpostavlja, da je nujno potrebno

delovanje oblasti v okvirih in mejah prava, kar pa predstavlja prve zametke modernega konstitucionalizma (Simič v Pavčnik 1997, 32).

2.3 Novi vek

Leta 1679 je bil, kot prvi pravni akt, ki temeljito in v celoti varuje človekove pravice, ko se oseba znajde v kazenskem postopku, sprejet zakon *Habeas Corpus*. Skladno s tem zakonom je potrebno vsakogar, ki se mu je odvzela svoboda, takoj pripeljati pred sodišče, ki je edino pristojno, da odloča o upravičenosti odvzema te svobode (Rupnik in drugi 1994, 64).

Virginjska deklaracija o pravicah (1776), kot prva meščanska deklaracija o človekovih pravicah je imela tako velik vpliv na vse kasnejše deklaracije v ameriškem kot evropskem prostoru. Skladno s to deklaracijo »so vsi ljudje po naravi enaki, da imajo nekatere prirojene pravice, ki jih z nobeno pogodbo ne morejo odtegniti svojim potomcem. Te pravice so življenje, svoboda, lastnina in prizadevanje za srečo in varnost. Ob omejitvah pravic nosilcev oblasti, ki so v deklaraciji le bolje formulirane, je pomembna novost svoboda tiska, ki je ni mogoče omejiti« (Simič v Pavčnik 1997, 40).

V 16., 17. stoletju se je pričelo uveljavljati sodobno pojmovanje svoboščin, ki pa je imelo temelje v humanizmu. V tem času je *John Milton* opredelil pravico do življenja, do lastnine, do svobodenega mišljenja in svobodo govora ter nenazadnje tudi o odpravi cenzure. *John Lock* je zahteval za varstvo pravic delitev zakonodajne in izvršilne oblasti. Poleg tega pa so po njegovem mnenju tri ključne prirojene pravice, in sicer svoboda, življenje in lastnina, ki pripadajo vsem (Šinkovec 1997, 17).

V Deklaraciji o pravicah človeka in državljana, ki je stopila v veljavo 1789, je bilo zapisano, da se človekove pravice sme omejiti samo z zakonom in še to samo v primerih, ko za to velja splošni interes (Šinkovec 1997, 18). V 1. členu Deklaracije je zapisano: »Ljudje se rodijo in živijo svobodni ter enaki v pravicah. Družbene razlike smejo temeljiti samo na splošnem interesu« (Deklaracija o pravicah človeka in državljana 1789). Kot je navedeno v 2. členu: »Cilj vsakega političnega združevanja je ohranitev naravnih in nezastarljivih človekovih pravic. Te pravice so svoboda, lastnina, varnost in upor proti zatiranju« (Deklaracija o pravicah človeka in državljana 1789). Ta dokument je samo potrdil mišljenje, ki ga najdemo

že pri grških sofistih, Aristotelu in stoikih, ki zavzema pozicijo, da so nekatere človekove pravice naravne in neodtujljive (Jambrek 1988, 36).

2.4 Moderna pravna ureditev

V okviru 20. stoletje se je na področju človekovih pravic zgodil velik preboj, predvsem z vedno večjo zahtevo po njihovi univerzalnosti. Leta 1919 je nemška narodna skupščina sprejela *Weimarska ustavo*, kjer so v enem izmed poglavij opredeljene tudi človekove pravice. Kar je potrebno na tem mestu izpostaviti je predvsem to, da omenjeni dokument vsebuje obsežno poglavje s področja socialno-ekonomskih ter kulturno-prosvetnih pravic (Jambrek 1988, 38).

Obdobje moderne pravne ureditve je bilo v zgodovini človeštva med najbolj grozljivimi, saj so bile v tem obdobju kršene vse pravice (I. in II. svetovna vojna, obdobje med obema vojnama, fašizem, nacizem, višek kolonizacije, vzpostavitev diktatur, oktobrska revolucija in sovjetski komunizem). In to se je zgodilo kljub velikim naporom različnih mislecev, ki so jih vložili v različne listine, deklaracije, ustave ... Samo pisanje o človekovih pravicah zagotovo ni dovolj, kar dokazujejo vsi zgoraj naštetih pojavi. Na podlagi izkušenj iz zločinov različnih totalitarnih sistemov je prišlo na področju človekovih pravic do pomembnega premika internacionalizacije človekovih pravic. Ta izkušnja je namreč močno pripomoglo k spoznanju, da so človekove pravice na nivoju nacije preslabo zaščitene, kar pa je imelo za posledico, da so prvi mednarodni akti v veliki meri poudarjali enakost in prepoved rasne diskriminacije.

Vse naštetito je povzročilo, da je v mednarodnem okvirju tako postalo zagotavljanje in uresničevanje človekovih pravic, vedno bolj pomembno. In to lahko štejemo za eno izmed največjih pridobitev tega časa. Tu je pomembno vlogo odigrala tudi *Splošna deklaracija o človekovih pravicah 1948*, s katero se je pričelo mednarodno gibanje za človekove pravice, z namenom preprečite potencialne katastrofe.

V večini nacionalnih zakonodaj imajo človekove pravice in temeljne svoboščine posebno mesto, medtem ko se udejanja le-teh razlikuje od države do države. Velik razkorak je namreč predvsem med formalnim zagotavljanjem na eni strani in realnostjo na drugi. In ravno na podlagi udejanja in spoštovanja človekovih pravic lahko politične sisteme razvrščamo in tako

merimo tudi njihovo legitimnost (Brezovšek 1998, 50). Po mnenju evropskih držav naj bi bilo ravno spoštovanje človekovih pravic ključni element demokratične pravne ureditve. Štiri leta po končani II. Svetovni vojni je bil ustanovljen Svet Evrope (1949), ki mu je v naslednjem letu sledila še *Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic*.

Univerzalnost človekovih pravic je torej bila skozi zgodovino že večkrat prepoznana. Vendar pa je mednarodno okolje polno različnih kultur, kar se kaže na vseh nivojih in tudi področje človekovih pravic pri tem ni izjema. In ravno ta raznolikost je glavni razlog, da ni moč vzpostaviti vesplošno veljavnih mehanizmov varstva človekovih pravic. V nadaljevanju se bom osredotočila tudi na vidik različnih kultur in njihovega dojemanja človekovih pravic.

3 OPREDELITEV ČLOVEKOVIH PRAVIC IN TEMELJNIH SVOBOŠČIN

Pravica je »dolžnost nekega subjekta, ki ni istoveten z nosilcem pravice, da s svojim aktivnim ali pasivnim ravnanjem nosilcu pravice neposredno omogoči njeno uresničitev« (Cerar 2001, 36). Če/ko pride do situacije, ko je nosilcu pravice le-ta kršena, mu je s strani države omogočeno pravno varstvo.

Svoboščina¹ in pravica se ne izključujeta, vsebinsko se sicer prekrivata le delno. Kljub temu ju lahko v nekem širšem kontekstu zajamemo v pojmu človekove pravice (Cerar 2001, 36). »Pojem svoboščina se običajno uporablja v filozofskem smislu, kjer pomeni moralno vrednoto človekove neomejenosti in prostosti do podrejanja, izkoriščanja ipd., medtem ko se pojem pravica praviloma uporablja v pravnem pomenu« (Cerar v Pavčnik 1997, 55). So takšne pravice, da pripadajo vsem ljudem, kar izhaja iz težnje po svobodnem in samostojnem življenju posameznika. Posamezniku jih ni mogoče odvzeti, saj imajo imajo status neodtujljivosti (HDR 2000, 16). Ne glede na to, vrsto dolžnosti, ki jih posameznik izvršuje, pripadajo vsem enake pravice (Brezovšek 1998, 53). Gre za enovito področje, ki ga ni mogoče deliti, saj je med seboj prepleteno in povezano. Vsaka pravica je enako pomembna, kar pomeni, da človekov pravice predstavljajo nek nerazdružljiv skupek, ki onemogoča vzpostavitev hierarhije pravic, ki pravzaprav ni niti smiselna (Žagar 1998, 96). Potemtakem to tudi pomeni, da so vse kategorije pravic za dostojno življenje posameznika enako pomembne, torej ni nobena od štirih kategorij - državljanske, kulturne, socialne in ekonomske, v superiornem položaju (HDR 2000, 16).

Vendar pa je na tem mestu potrebno predstaviti še en vidik človekovih pravic, in sicer pojem omejitve človekovih pravic. Na eni strani človekove pravice omejujejo absolutno oblast človeka kot posameznika, njegovo samovoljo, na drugi strani absolutno oblast oz. samovoljo države. V Ustavi RS je na podlagi Deklaracije o človekovih pravicah OZN v 15. členu zapisano: »Človekove pravice in temeljne svoboščine so omejene samo s pravicami drugih in v primerih, ki jih določa ta ustava« (Ustava RS 1991). Se pravi, da so meje pravic človeka kot posameznika pravice drugega človeka. Dočasne in omejene razveljavitve pride v vojnem in izrednem stanju, ki nastopi, ko zaradi naravnih katastrof ali družbenih konfliktov grozi razpad

¹ Svoboščina je moralna vrednota, ki onemogoča državi in drugim subjektom, da posegajo v svobodno sfero posameznika.

države (Hribar 1999, 119). Kar z mojega vidika pomeni pravico, za drugega predstavlja dolžnost. S strani tistega drugega morajo biti moje pravice spoštovane in upoštevane, a tudi jaz moram delovati na enak princip do njega. Hribar govori o povratni vzajemnosti, kar pomeni, da pravica ne more biti hkrati tudi dolžnost (Hribar 1999, 120). In vsi totalitarni režimi in fundamentalizmi kršijo ravno to načelo. Če vzamem za primer volilno pravico to pomeni, da volilna pravica ni dolžnost, če so volitve obvezne, potem to niso svobodne volitve. Pravica vedno vsebuje možnosti izbire, medtem ko dolžnost tega elementa nima (Hribar 1999, 120).

Naloga države ni, da posameznikom podeljuje človekove pravice, ampak je mora s svojo pravno formalno ureditvijo delovati na tak način, da te pravice ščiti (HDR 2000, 8). Treba je poudariti, da sama zakonodaja in formalno zagotavljanje človekovihne zadostujeta. Ključno je, da država deluje v skladu z širjenjem socialnih dogovorov, z vzpostavljanja ustreznega ekonomskega okolja in socialnih norm. Seveda pa mora država nenazadnje poskrbeti tudi za vzpostavljanje institucij, ki zagotavljajo človekove pravice (HDR 2000, 7).

Najpogostejše lastnosti človekovih pravic in temeljnih svoboščin:

- **temeljnost:** predstavljajo osnovo, bazo za ostale pravice,
- **splošnost:** celotno človeštvo jih je deležno,
- **vezanost na človeka:** pripadajo posameznikom,
- **neodtujljivost:** od posameznika jih ni mogoče odvzeti,
- **absolutnost:** človekove pravice trajajo toliko časa, kot obstoji človeštvo,
- **deklarativna narava artikulacije:** ni jih mogoče pravno konstituirati, ampak samo deklarirati,
- **moralnost:** izvirajo iz morale posameznika,
- **politična narava:** človekove pravice tudi omejujejo politično oblast,
- **pravnost:** so pravno določene in zavarovane, kar je pogoj za njihovo učinkovito zagotavljanje (Cerar 2002, 20).

Človekove pravice so tiste, ki se jih ne podeduje, si jih človek ne rabi prislužiti, saj so naravne pravice, s katerimi se vsak posameznik rodi. Prav tako jih ni moč kupiti. Pripadajo vsem ljudem, pa tudi če jim njihove države teh pravic ne priznajo. V nadajevanju bom opredelila,

kakšno vlogo je imel liberalizem pri razvoju človekovih pravic, kateri so ključni predstavniki liberalizma in kakšen je bil njihov pogled na človekove pravice.

3.1 Vpliv liberalizma na razvoj človekovih pravic

Liberalizem izhaja iz besede *libertas* (lat. svoboda) in zajema idejo, da mora organizacija družbe temeljiti na načelu svobode. Sem spadajo individualizirani posameznik, naravne in neodtujljive (individualne) pravice, minimalna država, tržno gospodarstvo, privatna lastnina, trivejna delitev oblasti, svoboda vseh oblik, upor proti tradiciji, delitev na zasebno in javno sfero (Lukšič 1994, 135). Omenjene ideje so predstavljale napredno miselnost, njihov nosilec pa je bil novonastali sloj – meščanstvo v času industrijske revolucije. Sicer so se ideje liberalizma pojavljale tudi že prej, v obdobju razsvetljenstva. Meščanstvo si je s tem želelo zagotoviti večjo politično moč in s tem prevlado v državi. Osrednji subjekt omenjene ideologije je individuum in ne kolektiv, na kar leti največ kritik, saj različni avtorji menijo, da liberalisti preveč poudarjajo individualnost in zasledovanje lastnega interesa posameznika. V liberalizmu se prepleta več prvin. Postavljanje posameznika na prvo mesto, pred zahteve družbe, kaže na individualizem, potem je tu univerzalizem, ki se kaže preko zavzemanja za enakost vseh ljudi in nenazadnje egalitarizma, ki se odseva v prepričanju liberalistov, da je edina prava pot tista, kjer družbeni red med ljudi ne vnaša razlik na podlagi njihovih vrednosti (Rizman 1992, 16).

Kljub temu so med zgoraj naštetimi prvinami, najbolj pomembne prvine individualizma, saj je osrednje načelo liberalizma prav poudarek na posamezniku, kar pa nima samo negativne konotacije, ampak se s tem poudarkom na človeku, hkrati krepijo tudi človekove pravice, kar je definitivno njegova pozitivna posledica.

Živimo v svetu, kjer imajo ljudje zase pravico do izbire lastnega življenjskega vzorca, do tega, da se v vesti odločijo, kakšna prepričanja naj zagovarjajo, določijo obliko svojega življenja v vsej množici poti, ki jih njihovi predniki niso mogli nadzirati. Toda takšen človek je v liberalizmu prepuščen sam sebi, ločen od bližnjih in zaradi želje po avtonomiji zanika vsakršno presežnost lastnega bivanja (Jamnik 2011).

Anton Jamnik² v svojem članku *Izviri liberalizma: svoboda, pluralnost, spoštovanje prava* (2011) razpravlja o dveh vrstah liberalizma, in sicer: klasičnem in modernem. »Klasični liberalizem je omejen v svojih ciljih in nalogah, previden glede metafizičnih osnov in po svoji orientaciji političen; drugi, moderni liberalizem pa je neomejen, neoprezen, zelo globalen v svojih ciljih in nasprotuje dosežkom klasičnega liberalizma« (Jamnik 2011).

Med predstavnike klasičnega liberalizma spadajo John Locke, Adam Smith, Alexis de Tocquevill in Friderick von Hayek. Le-ta poudarja »idejo omejene vladavine, zagovarja pravilo zakona, odpravlja samovoljno in preudarnostno moč, poudarja svetost zasebne lastnine in svobodno oblikovanje pogodb in odgovornost individuumov za lastno usodo« (Jamnik 2011). Za zagovornike klasičnega sta koncept privatne lastnine in svobodni trg ključna pogoja za obstoj svobodnega posameznika in svobodne družbe (Rizman 1992, 24). Med zgoraj omenjenimi predstavniki te ideologije bi izpostavila Johna Locka, ki v *Dve razpravi o vladi* (1689) razpravlja o pomembnosti delitve oblasti in tudi o esencialnosti suverenosti ljudstva. Vladavina prava mora nadomestiti absolutizem, oblastniki morajo tako vladati na podlagi družbenega soglasja in ne podedovanih pravic. Izhajal je iz naravnega stanja, stanja popolne svobode, kjer posamezniki delujejo v skladu z mejami naravnega zakona in so pri svojem delovanju neodvisni od kateregakoli drugega človeka. Posameznike po Lockovem mnenju vodi naravni zakon, omejuje jih zgolj dolžnost do boga (Locke 1978, 11-12).

Kot rečeno, Locke trdi, da sta človekove pravice in naravno stanje povezana, saj so v njegovem okviru vsi ljudje enaki. Tako stanje pa pogojuje tudi dejstvo, da nobenemu ne pripada več oblasti v primerjavi z drugimi. Iz česar sledi, da je glavno vodilo posameznikov neke vrste naravni zakon, ki zajema prepoved škodovanja trem ključnim naravnim pravicam, in sicer pravici do premoženja, svobode in seveda življenja (Pavčnik in drugi 1991, 86). Vendar pa naravno stanje ni idelno. Zaradi česar se posameznik temu stanju odpove in tako skupaj z ostalimi preko družbene pogodbe,³ preide v stanje države. S tem korakom so posamezniki prešli na institucionalno organiziran sistem varovanja njihovih naravnih pravic (Perenič 1988, 22-23). Če pa se zgodi, da državni organi ogrožajo svobodo ali lastnino

² V letu 2011 je dr. Anton Jamnik služboval kot profesor filozofije na Teološki fakulteti. Opravljal je tudi delo pomožnega škofa v okviru ljubljanske nadškofije.

³ Locke je skupaj s svojimi somišljeniki Immanuelom Kantom, Jean-Jacques Rousseaujem in Thomasom Hobbsom in ostalimi razvil teorijo o družbeni pogodbi. Družbena pogodba je po njihovem prepričanju neke vrste pogodba med oblastjo in individumi.

posameznika, lahko ljudstvo konstruira novo državno institucijo, ki bo delovala v skladu večje zaščite njihovih temeljnih pravic. To daje ljudstvo neodtujljivo pravico do upora proti nepravilni oblasti. Z delitvijo zakonodajne in izvršilne oblasti je Locke pravzaprav vzpostavil sistem varstva pravic. Za Locka so človekove pravice obstajale tukaj in zdaj, naloga oblasti je, da jih s posebnimi akti prizna, jih razglasi in jim zagotavlja njihovo varstvo (Zajc 2001, 51-52).

Thomas Hobbes pa je v svoji razpravi iz leta 1651 za naslovom *Leviathan*, kjer opiše svojo teorijo, da so ljudje sicer ustvarjeni enaki, ampak niso pa samozadostni. Po njegovem prepričanju v naravnem stanju nenehno poteka bitka za dobrine in preživetje. V naravnem stanju je »človek človeku volk«, zato je za Hobbsa podreitev posameznika zakonom oblasti edina možna preprečitev vojne vsakega proti vsem. Zaradi človeške preračunljivosti je nastala država. Ljudje se vključijo v državo, ker nimajo druge možnosti. Z namenom posameznikove samoohranitve, se le-ta odpove svojim pravicam in jih prenese na oblast, ki si jo sicer izbere sam (Zajc 2001, 9).

Če sem do sedaj pisala o klasičnem liberalizmu, pa se bom v naslednjih vrsticah posvetila še kasnejšemu, modernemu liberalizmu, ki se od prvega v marsičem razlikuje. Razprava Johna Stuarta Milla *O svobodi*,⁴ predstavlja eno ključnih del modernega liberalizma, v katerem govori o človeku kot bitju napredka (Jamnik 2011). Glavni namen Millove razprave je bil orisati, do kje se lahko oblast s svojimi zakoni in družba s svojimi vrednotami ter normami vpletata v posameznikovo svobodo in hkrati s tem ne izvajata ne zakonskega niti moralnega nasilja nad javnim mnenjem. Po njegovem mnenju je imel posameznik pravico delati kar je hotel, pod pogojem, da s svojimi dejanji ni prizadel ostalih. V svoji glavni tezi Mill zagovarja trditev, da posameznik v družbi odgovarja samo za dejanja, ki zadevajo druge osebe, medtem ko je pri dejanjih, ki se tičejo samo njega brezpogojno svoboden in neodvisen. Posameznika vidi kot edinega oblastnika nad njegovim telesom in duhom (Mill 1994, 44). Moderni liberalizem tako izpostavlja predvsem svobodo in ji daje prednost pred drugimi vrednotami, kot so skupnost, enakost, materialna rast.

⁴ Delo *O svobodi* je izšlo leta 1859 in je eno do ključnih del sodobnega liberalizma. Mill je s tem delom zelo vplival na razumevanje pomena posameznikove svobode.

Isaiah v eseju *O dveh konceptih svobode* (1958) razmišlja o dveh smislih svobode, in sicer negativnem smislu svobode in pozitivnem. Koncept negativne svobode zajema toliko svobode do katere se nihče drug ne vpleta. Večja kot je to območje svobode, večja je tudi posameznikova svoboda. Na drugi strani pa je pozitivna svoboda tista svoboda po kateri hrepeni posameznik in v okviru katere je on glavni. Človek si namreč želi, da na njegovo delovanje in življenje ne vplivajo drugi dejavniki, ampak on sam. V okviru te svobode si človek si želi aktivno odločati o svojim življenju (Berlin v Rizman 1992, 69-78).

Liberalci, kot so Locke, Mill, Tocquille, so bili mnenja, da je potrebno območje prostih dejavnosti človeka omejiti z zakonom, saj bi v nasprotnem primeru stanje popolnega nevmešavanja lahko vodilo v družbeni kaos. Hkrati pa so predvideli tudi osebni prostor posameznika, v katerega dostopa samo on. Tako se je vzpostavila razlika med zasebnim življenjem in območjem javne oblasti (Berlin v Rizman 1992, 71).

Po menju Janeza Šušteršiča med liberalizmom in individualizmom (ali celo egoizmom) ne smemo delati enečaja. Liberalizem v nobeni točki ne zagovarja, da naj posamezniki skrbijo samo zase in da naj ne bodo družbeni aktivni ali dobrodelni, če si to želijo. Če pa se odločijo, da bodo egoisti, ker jim to njihova osebna morala dopušča, pa imajo do tega vso pravico. Iz tega sledi, da si kot pravi Šušteršič »liberalizem torej vprašanje zastavi na nasprotnem koncu – ne kaj je družba »dolžna« narediti, da bi pomagala najrevnejšim, ampak se vpraša, kdo ima pravico, da nekomu prisilno vzame del njegovega pošteno pridobljenega dohodka ali premoženja, da bi z njim pomagal neki tretji osebi« (pogledi.si 2014, 5.december). Vendar pa se lahko svojemu premoženju v korist drugega odreče le vsakdo sam. Tak odgovor sicer vpliva na fundamente države kot socialne države. Vendar, če se to vlogo prepusti državi, pa vodi v to, da je samo vprašanje časa, kdaj le-ta začne početi stvari, ki so povsem neracionalne (pogledi.si 2014, 5.december).

V sklopu liberalističnega prepričanja ima posameznik pravico do tega, da drugi ne posegajo v njegovo svobode. Seveda velja to tudi v obratno smer, se pravi da tudi on ne sme posegati v svobodo drugih. Ključno pri vsem tem pa je razmerje do države. Kaj država lahko počne in

⁵ Koncept negativne svobode je precej starejši od pozitivne svobode. Negativni koncept je moč najti že v listini *Magna charta libertatum* (1215), ki je angleškemu cerkvenemu in posvetnemu plemstvu v razmerju do kraljeve oblasti priznala določene pravice. Tudi vse naslednje listine (*Habeas Corpus*, *Virginijska deklaracija o pravicah*, *Deklaracija o pravicah človeka in državljana*) temeljijo na konceptu negativne svobode.

kaj ne ter kaj mora storiti. V nadaljevanju bom opredelila pojem države in v katerih vlogah nastopa na področju človekovih pravic.

3.2 Država in človekove pravice

Država ima pri uresničevanju in varovanju človekovih pravic osrednjo vlogo. Tudi vse mednarodne akte o človekovih pravicah podpisuje država. Vendar pa je ta vloga države večplastna. Hkrati ne smemo prezreti dejstva, da so človekove pravice tudi stvar medsebojnih, medosebnih odnosov posameznikov. V nekatere od teh odnosov država bolj ali manj neposredno posega, jih ureja, presoja v konfliktnih primerih in prisiljuje k spoštovanju pravic. Vendar, lahko rečemo na srečo, nekateri medosebni odnosi vsaj v osnovi ostajajo zunaj območja državnih posegov, čeprav gre tudi pri teh za človekove pravice.

Posameznik ima toliko avtonomije in svobode, kolikor mu je sistem omogoča in kolikor je je sposoben sam uveljaviti. Pri tem mora imeti nekatere kognitivne in vrednostne vrline: da je npr. neodvisen pri odločanju, aktiven, pester v obnašanju, ima globlje interese, dolgoročno perspektivo, superiorno držo, samozavest in samonadzor. Vendar te vrline za njegovo opolnomočenje še ne zadostujejo, če socialno okolje ni »opremljeno«, ni odprto, demokratično, pravično in varno. So družbena okolja in sistemi, ki spoštujejo človekovo dostojanstvo in taka, ki ga ne. Ta razlika mora biti jasno postavljena. Sodobna paradigma svobode posameznika je utemeljena na načelih nedeljivosti človekove svobode, nedeljivosti uresničevanja človekovih pravic in svoboščin. Čas postmoderne prerašča idejni, vrednotni ali teoretski enodimenzionalizem v pojmovanju svobode (Zver 2008, 226).

Naloga/vloga države je varovanje pravic šibkejših, saj naj bi si močnejši znali vzeti, kar jim gre, in še več. Takšna vloga države pa ni samoumevna. Delovanje države je lahko tudi izrazito v nasprotju z načeli človekovih pravic tako pri njeni normativni funkciji kot pri samem izpolnjevanju predpisov. Pravicam posameznika pa sta enako nevarni neučinkovita država ali na drugi strani država, ki sistematično krši človekove pravice. Slovenija je podobno kot nekatere druge države v tranziciji uveljavljale predvsem koncept negativnega kodeksa pravic, ob čemer je spregledala sodobno zahtevo po nedeljivosti človekovih pravic in svoboščin (Zver 1998, 79).

Ustave, listine, deklaracije že kar literarno povzdigujejo človekove pravice, medtem ko so v praksi kršene na vseh koncih sveta. »Ambivalentni naravi ne morejo ubežati tudi temeljne (človekove) pravice: na eni strani so izhodišče prava, ki ga država sprejema in se zavezuje, da ga bo varovala, na drugi strani so vpeta v prisilna pravna pravila, ki jih sankcionira ta ista država. Država je tista, ki jo temeljne pravice omejujejo, tista, ki jih varuje, in povrh še tista, ki jih pogosto tudi krši« (Pavčnik 1997, 13).

Človekove pravice so v današnjem času uveljavljene v domala vseh demokratičnih ureditvah. Kljub različnim demokratičnim institucijam pa imajo le-te skupne pravice, ki jih priznava celotna mednarodna skupnost. V nadaljevanju svojega diplomskega dela bom predstavila ključne klasifikacije človekovih pravic različnih avtorjev in listin.

3.3 Institucija ombudsmana

Dejstvo je, da vedno večja zapletenost in razvejanost državnega aparata postavlja posameznika v podrejen položaj. Zakaj? Enostavno zato, ker je sistem nastavljen tako, da navadnemu laiku ni razumljiv in tako posameznik niti nima vseh informacij, ki bi mu lahko koristile, še manj pa se zaveda mehanizmom za uresničevanje pravic, ki mu pripadajo. Na drugi strani imamo državo, ki vse te informacije poseduje in ima v rokah vse vzvode oblasti kar ji daje vlogo nadrejenega v odnosu do posameznika. Kot lahko vidimo iz zgodovine, je večina vlad zaradi moči, ki jo poseduje nemalokrat to uporabila za nepravne namene. Predvsem v duhu svojih interesov. Vse to je pripeljalo do potrebe po ustanovitvi zunanjega nadzora, ki mu ljudje lahko zaupajo. Govorim o instituciji ombudsmana.

Ombudsman v švedskem jeziku pomeni zastopnik, pooblaščenec. Prvi pooblaščenec je bil imenovan leta 1713 s strani švedski kralja Karla XII. Omenjeni kralj je leta 1712 na bitki pri Poltavi, izgubil bitko proti ruskemu carju in se je bil tako primoran zateči na turški dvor, kjer je ostal daljše obdobje. Zaradi bojazni, da bodo uradniki, ki izvajajo v času njegove odsotnosti oblast, kar bi lahko izkoristili tudi v svoj prid, je poslal pismo, v katerem je zapisal, da v času njegove odsotnosti posebni zastopnik v njegovem imenu izvršuje nadzorovanje dela uradnikov. Kar kaže na prve zametke o ideji ombudsmanu. Prvi parlamentarni ombudsman je bil imenovan leta 1810, takrat pa je pričel tudi s svojim delom (Rovšek 2002, 129). Preteklo je kar dobrih sto let, da se je švedskemu ombudsmanu pridružil še finski, kar se je zgodilo leta 1919. Leta 1954 se prične obdobje danskega modela ombudsmana, ki predstavlja vzorec za

mnoge kasnejše zahodnoevropskih ombudsmanov. Vendar pa si je vsaka država glede na svoj ustavni sistem in pravne tradicije prilagajala ombudsmana. Za razliko od švedskega⁶ danski ne vključuje nadzora nad sodniki. Konec osemdesetih pa so z ustanavljanjem ombudsmanov pričele t.i. nove demokracije oz. države v prehodu na območju srednje in vzhodne Evrope, Južne Amerike in Azije. Ti ombudsmani se od tistih, ki delujejo v ustaljenih demokracijah, razlikujejo predvsem po tem da le-ti aktivno vplivajo na spremembe iz naslova zakonodaje in ostalih predpisov, ki urejajo položaj in pravice posameznikov. Zelo so nagnjeni tudi k poudarjanju človekovih pravic in zavzemanju za uresničevanje mednarodnih dokumentov s tega področja (Rovšek 2002, 130).

3.3.1 Vrste ombudsmanov

Ombudsmanov lahko razdelimo na 3 glavne skupine, in sicer:

- **parlamentarni ombudsman** – obstaja tudi poimenovanje nacionalni ombudsman, za katerega je značilno, da deluje na področju celotne države. Imenuje se ga na podlagi zakona in Ustave. Odgovarja samo parlamentu.
- **vladni ombudsman** – ustanovljajo ga vlade, prav tako je financiran iz vladnih sredstev. Njegova pooblastila so določena z zakonom. Ustanovljen je predvsem za delo na posebnih področjih, npr. ombudsman za zaščito potrošnikov, ombudsman za varstvo otrok ...
- **civilni ombudsman** – ustanovljajo ga različna profesionalna združenja, podjetja, zavodi, zdravstvene ustanove, univerze, poklicna združenja novinarjev... (Varstvo človekovih pravic 1994, 119).

3.3.2 Varuh človekovih pravic

Dve leti po slovenski osamosvojitvi – 1993 je bil na pobudo takratnega predsednika Komisije za človekove pravice, dr. Leva Krefta, sprejet Zakon o varuhu človekovih pravic. Na podlagi tega Zakona in 159. člena Ustave RS je bil tako zagledala luč sveta institucija varuha človekovih pravic. Namen ustanovitve omenjene institucije je bila v prvi vrsti zaščita človekovih pravic predvsem v odnosu do različnih organov oblasti tako na državnem kot lokalnem nivoju.

⁶ Švedski model ombudsmana ima široka formalna pooblastila za nadzor nad posamezni deli javne uprave in vključuje tudi nadzor nad sodstvom.

4. člen tega Zakona pravi, »da je varuh pri svojem delu neodvisen in samostojen« (Zakon o varuhu človekovih pravic 1993). Institucija varuha ni odvisna niti osebno niti institucionalno in nenazadnje niti finančno od koterekoli državne institucije, kar je ključen moment, saj to pomeni, da ni v nobenem podrejenem položaju, razmerju. Varuh človekovih pravic lahko to funkcijo opravlja največ dva zaporedna mandata, medtem ko en mandat traja šest let. Oseba, ki je izvoljena na to mesto, mora biti pri svojem delu predvsem zelo strokovna, mora imeti zelo širok spekter znanj in izkušenj z različnih sfer delovanja (Varstvo človekovih pravic 1994, 144). Poleg tega pa mu neodvisnost zagotavlja tudi 20. člen v katerem je zapisano, »da varuh ne more biti klican na odgovornost za mnenje ali predlog, ki ga je izrekel v okviru opravljanja svoje funkcije« (Zakon o varuhu človekovih pravic, 20. čl.).

Varuh lahko začne postopek bodisi na svojo ponudo bodisi na ponudo tistega, ki meni, da so njegove pravice kršene bodisi s strani posameznika, skupine, organizacije, vlade ... »Postopek pri varuhu je neformalen in za stranke brezplačen. Varuh je dolžan voditi postopek nepristransko in v vsaki zadevi pridobiti stališča prizadetih strani« (Zakon o varuhu človekovih pravic, 9. čl.). »Osnovna naloga ombudsmana je torej, da posreduje pri državnih organih v primerih kršitev človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter pri drugih nepravilnostih, ki jih državni organi storijo posameznikom« (Varstvo človekovih pravic 1994, 121). »Varuh se pri svojem delu ravna po določilih ustave in mednarodnih pravnih aktov o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah. Pri svojih intervencijah se lahko sklicuje tudi na načela pravičnosti in dobrega upravljanja« (Zakon o varuhu človekovih pravic, 3. čl.).

Odgovornost za uresničevanje, spoštovanje in varstvo človekovih pravic je primarna odgovornost vsake države. Dokumenti, ki so sprejeti na nacionalni ravni, so ključni pri udejanjanju človekovih pravic. V nadaljevanju se bom osredotočila na vključitev le-teh v sistem Republike Slovenije, kdaj in na kakšen način se je to zgodilo.

3.4 Človekove pravice v okviru Republike Slovenije

Kot sem že omenila, je 20. stoletje pomembno zaznamovalo razvoj človekovih pravic, hkrati pa je to bil tudi čas porasta velikega zanimanja za človekove pravice. Vloga človekovih pravic se je predvsem po slabih izkušnjah z različnimi totalitarnimi režimi povečevala. Krepilo se je tudi samo spoznanje o pomembnosti človekovih pravic na eni strani in pa seveda varovanje le-teh na drugi strani. Pri kreiranju Ustave Republike Slovenije se je bilo zato nujno

osredotočiti na varovanje temeljnih človekovih pravic in svoboščin, ki pripadajo tako človeku kot državljanu (Bučar 1993, 20). Na ozemlju Republike Slovenije se je postopek demokratizacije pričel sicer že v poznih 80-ih letih. Avtorji so pri oblikovanju nove ustave izhajali tudi iz ustreznih mednarodnih standardov (Türk 1993,17-18).

Ko se je pred četrto stoletje sprejela nova slovenska ustava, se je s tem opredelilo tudi vsesplošno veljavno varovanje človekovih pravic, kar pa je osnova vsake moderne demokratične ureditve. Na ta način je Slovenija kot država pričela s postopkom zagotavljanja človekovih pravic, ki so vključene v različne mednarodne dokumente in ki so namenjene seveda vsem ljudem. V preambuli Temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije (1991) je navedeno »ob dejstvu, da SFRJ ne deluje kot pravno urejena država in, se v njej hudo kršijo⁷ človekove pravice, nacionalne pravice in pravice republik in avtonomnih pokrajin« (Temeljna ustavna listina o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije). Na podlagi te negativne izkušnje iz preteklosti, zato preambula slovenske ustave tako prioriteto izpostavlja demokracijo, kot edino primerno izbiro za zagotavljanje človekovih pravic in svoboščin. V ospredju so človekovo dostojanstvo, njegova duhovna, politična in gospodarska svoboda (Šturm 1998, 25). Slovenska ustava se vsekakor lahko uvršča med dobre zahodne ustave, tako zaradi prostora, ki ga namenja človekovim pravicam, kot zaradi mehanizmov za njihovo varstvo. Kljub temu pa mednarodne razmere kažejo na to, da še tako dobra ustava ne more zagotoviti spoštovanja in varstva človekovih pravic (Bavcon 1992, 47). Za doseg tega cilja je potrebno mnogo več, kar bom skušala predstaviti v nadaljevanju.

Zgoraj sem najprej opredelila vključitev človekovih pravic v ustavo Republike Slovenije, v nadaljevanju pa se bom osredotočila še na evropski okvir in različne mednarodne akte, ki pomembno vplivajo na spoštovanje človekovih pravic.

3.5 Evropski okvir človekovih pravic

V letih po končani drugi svetovni vojni, natančneje leta 1949, je bil na območju Evrope formirana institucija Sveta Evrope s sedežem v Strasbourgu. Članstvo v tej instituciji tako

⁷ Obdobje po letu 1945 je bil čas komunizma in strahovlade partije, ki je uporabljala najrazličnejša sredstva ustrahovanja in nadziranja. Šele po pritiskih s strani mednarodnih krogov je tako začela najbolj očitne kršitve spreminjati v manj vidne. Totalitarni komunistični režimi so bili prežeti z množičnimi kršitvami človekovih pravic, kar je vključevalo od skupinskih in množičnih pobojev, stradanje, mučenje, deportacije, suženjsko delo do fizičnega terorja in kršitve svobode vesti, misli in izražanja ter svobode tiska (Šturm 1991, 18).

zavezuje njene članice, da delujejo skladno z načeli demokracije ter pravne države in predvsem k nenehnemu strmenju spoštovanja človekovih pravic. Njegove elementarne zadolžitve so torej prav gotovo varovanje treh ključnih elementov in sicer človekovih pravic, demokracije in pravne države; sledi osveščanje ljudi o človekovih pravicah, nenazadnje je njegova naloga tudi, da spodbuja napredek evropske kulturne identitete. Skupno iskanje rešitev za tiste probleme, ki so ključni v okviru evropske družbe kot npr. nestrpnost, diskriminacija manjšin, sovraštvo do tujcev, nestrpnost, organizirani kriminal, nasilje nad otroki, varstvo okolja ... je seveda tudi sestavni del zadolžitev omenjenega Sveta (Drzemczewski 1993, 223).

Človekove pravice izvirajo iz evropskega kontinenta, zato bi bilo utemeljeno pričakovati, da imajo pravice na tem področju že ustaljeno večstoletno prakso. Vendar pa so se razmišljanja o človekovih pravicah začela udejanjati v praksi šele po drugi svetovni vojni. »Vojna na Balkanu je celo konec 20. stoletja označila kot obdobje popolnega nespoštovanja človekovih pravic, ki se v 21. stoletju samo še stopnjujejo, kar dokazuje med drugim tudi vojna v Iraku« (Kuhelj 2004, 10). Svetu Evrope lahko brez slabe vesti pripišemo, da je eden izmed njegovih največjih dosežkov ravno oblikovanje enega ključnih mednarodnih dokumentov s področja varovanja človekovih pravic in to je *Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin*.

3.5.1 Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin

Mednarodno pogodbo, ki se nanaša na področje človekovih pravic, so takratne članice Sveta Evrope podpisale v Rimu in sicer daljnega četrtega novembra leta 1950, ki je začela veljati tri leta kasneje – leta 1953. Konvencija se nanaša samo na države, ki so vključene v t.i. evropski svet, vsebuje pa le klasične osebnostne in politične pravice, medtem ko ekonomskih in družbenih ne, saj so bile le-te že tedaj vključene v osnutek MPESKP (Križaj 1989, 17). Konsenz držav članic o sprejemu Konvencije kaže na to, da je obstajala neka potreba po dokumentu, ki je predstavljal sistem splošno sprejetih liberalnih vrednot in ni zasledoval izključno ekonomskih ciljev (Kuhelj 2004, 12).

Med kvalificirane pravice, za katere Konvencija določa, da jih lahko države pod določenimi pogoji omejijo zaradi zavarovanja določenih državnih interesov, spadajo: *Pravica do spoštovanja zasebnega in družinskega življenja (8. člen); Svoboda mišljenja vesti in vere (9.*

člen) in Svoboda izražanja (10. člen) (Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in svoboščin 1950). V diplomskem delu se bom kasneje, natančneje v petem poglavju, osredotočila predvsem na 10. člen te Konvencije, ki govori o pravici do svobodnega izražanja.

Kot rečeno, je bil leta 1949 s strani zahodnoevropskih držav ustanovljen Svet Evrope. Posebnost, po kateri se Svet Evrope razlikuje od ostalih mednarodnih organizacij, je njegov Statut, ki je obvezan za vse njegove članice. Le-ta vsebuje določilo, o nujnosti sprejetja vladavine prava. Hkrati pa mora biti s strani članic zagotovljeno tudi spoštovanje človekovih pravic, kar morajo upoštevati tudi na področju zakonodaje in sprejemanju zakonov.⁸

Posebnost takšne ureditve izvira iz dejstva, da je bilo varstvo človekovih pravic vedno v pristojnosti posameznih držav, mednarodnopravni vidik je nastopil samo v primeru, kadar je bil vključen tudi interes druge države, kot na primer obravnavanje položaja tujcev. Vendar je na ta način v zgodovini vse prevečkrat prihajalo do nezadostne zaščite posameznikovih pravic, saj je bila državam priznana popolna neodvisnost pri odločanju o vrsti zavarovanih pravic in načinu njihovega varstva (Kuhelj 2004, 13).

Omenjeno konvencijo štejejo med najučinkovitejše mednarodne dokumente s področja človekovih pravic. Zakaj je temu tako? Pri tem vsekakor igra pomembno vlogo ravno pravno zavezovanje in tudi nadzorovanje vseh držav podpisnic Konvencije (Kuhelj 2004, 19). V preambuli Konvencije je jasno razviden glavni cilj vseh podpisnic Konvencije, ki je vspostavitev skupnih pravnih temeljev Evrope. »Pravo Evropske konvencije pomeni prav poseben mednarodni instrument prav zaradi tega, ker so z njim priznane posameznikom neposredno določene pravice, ki jim jih morajo zagotoviti pogodbene stranke,⁹ če sodijo pod njihovo pristojnost. To pa je značilnost, ki je bila tradicionalno v domeni ustavnega prava« (Jambrek v Pavčnik 1997, 339).

Sčasoma se je pojavila tudi potreba po skupnem sodišču, ki je bilo tako ustanovljeno leta 1998. Imenuje se *Evropsko sodišče za človekove pravice*, ki je dostopen vsem posameznikom držav članic. Kar je zelo pomembno pa je, da je za vse članice sodna pristojnost tega sodišča

⁸ Države kršiteljice tega določila so lahko v skrajnem primeru celo izključene iz Sveta Evrope.

⁹ »Vsaka država članica npr. Sveta Evrope seveda lahko dviga merila spoštovanja in varstva človekovih pravic. Medtem ko ni dovoljeno, da bi se katera spustila pod raven standardov in norm, ki jih določajo mednarodne konvencije in drugi mednarodni pravni ter judikatura Evropskega sodišča« (Bavcon 1995, 139).

obvezna (Council of Europe 2002). Kdaj se lahko nekdo odloči, da se bo pritožil na Evropsko sodišče v Strasbourgu? Odgovor je preprost, saj se lahko pritoži katerakoli članica kot država ali oseba, ki je mnenja, da so bile njene pravice kršene. Odločitve oz. razsodbe Evropskega sodišča za človekove pravice so za države članice zavezujoče.

Slovenija je Konvencijo ratificirala junija 1994, kar pomeni da so od takrat naprej vsi vsi zakoni in drugi pravni akti Republike Slovenije formulirani v okviru Konvencije. Slovenija sodi v tisto skupino držav, kjer je na prvem mestu Ustava, sledi ji Konvencija, za njo pa so po položaju še zakoni (Mavčič 1999, 147). Kot je že bilo omenjeno je glavni cilj Konvencije torej razvijati vrednote in norme demokracije, s tem da je odgovornost za varstvo človekovih pravic tako na plečih vsake posamične države podpisnice, kot na skupnih plečih vseh držav podpisnic skupaj.

V nadaljevanju bom v svoji diplomski nalogi predstavila še vidik človekovih pravic v mednarodnem okvirju. Tu je zelo pomemben še en dokument s področja človekovih pravic, in sicer Splošne deklaracije o človekovih pravicah. Omenjeni dokument je nastal predvsem zaradi velike želje po skupnem standardu človekovih pravic za vsa ljudstva in vse narode. Njen vpliv je še danes zelo velik.

3.6 Človekove pravice v mednarodnem okvirju

Človekove pravice niso stvar države kot take. So pravice z mednarodno razsežnostjo. Ustanovitev OZN-a je vsekakor imela za posledico univerzalnost človekovih pravic. Tako so le-te postale del celotne mednarodne skupnosti. OZN je bila ustanovljena v San Franciscu po II. svetovni vojni – leta 1945, in sicer s strani tedanjih članic OZN (med njimi je bila tudi Jugoslavija) (MZZ).

V okviru demokratične, pravne in socialne države je izvajanje pravic posameznika ena izmed njenih ključnih nalog. Toleranca v okviru demokratične ureditve pripelje do spoštovanja posameznikov in pripravljenosti na enako mero pravic za vse (Šinkovec 1996). Ravno demokracija in globalizacija sta najboljši osnovi za uresničevanje človekovih pravic (Evans 1997, 122). Ko govorimo o človekovih pravicah moramo ločiti med idejo o človekovih pravicah in njeno implementacijo. OZN je sicer zelo uspešen pri postavljanju standardov o

človekovih pravicah, a je na drugi strani manj uspešen pri njihovem uresničevanju (Evans 1997, 124).

Ko se je Slovenija osamosvojila in se odločila za demokratično ureditev s tržno ekonomijo namesto bivšega totalitarnega režima s centralno-planskim gospodarstvom, je to pomenilo, da je postala polnopravna država članica večine mednarodnih organizacij, da deluje v skladu z mednarodnimi predpisi in zakoni, kar ima za posledico sprejemanje in ratificiranje različnih mednarodnih pogodb in konvencij.

Zaščita človekovih pravic v mednarodnih dokumentih in pogodbah pomeni pristanek držav, da jih bodo mednarodni standardi konvencij, ki jih sklenejo države med seboj, pravno zavezovali. Kar pomeni, da se lahko vsak posameznik, ob njihovi morebitni kršitvi človekovih pravic, sklicuje na te standarde v okviru mednarodnih sodišč. V globalnem sistemu imajo največjo odgovornost za človekove pravice države, medtem ko imajo največji vpliv na njih mednarodne korporacije, ki pa imajopred seboj le en sam cilj in to je čim večji zaslužek. Človekove pravice pa vsekakor niso v skladu s tem zastavljenim ciljem, zato korporacije pogoste ne spoštujejo mednarodnih standardov s področja človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Problem je, ker mednarodne pogodbe za njih ne veljajo. Velike globalne korporacije vsekakor s svojo zaposlovalno politiko, odnosom do okolja in z morebitno podporo skorumpiranih režimov močno vplivajo na človekove pravice. Zaradi pritiska javnosti, je veliko korporacij moralo sprejeti neko splošno obvezo socialne odgovornosti, kar pa nikakor ne gre enačiti z mednarodnimi standardi človekovih pravic (HDR 2000, 9).

3.6.1 Splošna deklaracija o človekovih pravicah

Z njenim oblikovanjem leta 1948 v Parizu s strani Generalne skupščine OZN¹⁰ so človekove pravice prvič v zgodovini človeštva bile predmet vsesplošne odgovornosti. SDČP s pravnega vidika ni zavezujoč dokument, kar pa ne vpliva na njen izjemen vpliv na sprejemanje različnih univerzalnih aktov s področja človekovih pravic. Pravzaprav ta dokument danes predstavlja merilo na področju uresničevanja človekovih pravic posameznih držav. Ključni motiv SDČP je vsekakor bil ohraniti in hkrati seveda pospešiti spoštovanje človekovih pravic, vzpostavitev politične obveze na najvišjem možnem nivoju ter na nek način tudi oblikovanje

¹⁰ Naloga OZN je da oblikuje nove norme na področju človekovih pravic ter, da nadzoruje udejanjanje teh pravic s strani držav članic.

neke napredne sile, ki bi se tako lahko zavzemala za milijarde tistih, ki se jim temeljne svoboščine kršijo iz dneva v dan (Betten in Grief 1998, 15).

3.6.2 Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah ter Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah

Poleg že omenjenih dokumentov pa imata na področju varstev človekovih pravic velik pomen še dva dokumenta,¹¹ to sta: *Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah*, ki je v veljavi od 23. 3. 1976, ter *Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah*, ki je veljaven od 3. 1. 1976. Kljub temu, da sta bila oba pakta sprejeta 10 let prej, sta v veljavo stopila šele, ko sta bila ratificirana s strani zahtevanih petindrdeset držav podpisnic. Oba pakta se tretira kot pogodbi, kar ima za posledico, da sta seveda tudi zavezujoča za vse tiste države, ki so ju ratificirale. Na ta način so zahteve, ki so del kateregakoli določila paktov, stvar mednarodnega pomena in ne več samo nacionalnega (MZZ 2008).

- **Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah (MPDPP)**

Zajema široko paleto državljanjskih in političnih pravic. Podpisalo ga je 144 držav, za katere je postal del njihove pravne ureditve na področju varovanja človekovih pravic (HDR 2000, 43). Če bi ga primerjali s SDČP je njegov katalog političnih in državljanjskih pravic bolj obsežen in natančnejši.

»MPDPP¹² varuje temeljno pravico človeka do življenja in določa, da nihče ne sme biti žrtev mučenja, zasužnjenja, samovoljnih priporov, prisilnega dela ali odvzema temeljnih svoboščin (kot so npr. gibanje, izražanje in združevanje)« (MZZ). Sestavlja ga 6 sklopov, »v katerih določa različne pravice (pravica do samoodločbe ter klasične državljanjske in politične pravice), pravice glede odškodnin žrtvam ter glede varovanja in jamstva enakosti spolov ter splošne obveznosti držav glede uresničevanja določil pakta, prav tako pa prepoveduje možnosti verbalnih in besednih zlorab ter v 28. členu ustanavlja Odbor za človekove pravice« (MZZ 2008).

MPDPP dopolnjujeta *Fakultativni protokol o Paktu o državljanskih in političnih pravicah* in *Drugi fakultativni protokol o Paktu o državljanskih in političnih pravicah*. V okviru prvega lahko v primeru, ko posameznik v okviru svoje države nima več nobenih pravnih sredstev,

¹¹ MPDPP in MPESKP sta bila sprejeta 1966, v veljavo sta stopila 10 let kasneje.

¹² Države podpisnice obvezuje, da le-te nemudoma priskrbijo pravice iz tega pakta, vsem na območju države.

vloži pritožbo na Odbor za človekove pravice proti kateri od držav podpisnic pakta. Medtem ko se drugi protokol nanaša na odpravitev smrtne kazni s strani držav podpisnic (MZZ 2008).

- **Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah (MPESKP)**

Ratificiran s strani 142 držav tudi ta pakt, podobno kot zgornji, vsebuje bolj dosleden, natančen in obšeren seznam ekonomskih, socialnih in kulturnih pravic. »MPESKP¹³ zavezuje države pogodbenice k zagotavljanju ekonomskih, socialnih in kulturnih pravic, ki so t.i. druga generacija človekovih pravic« (MZZ 2008).

»MPESKP določa različne ekonomske, socialne in kulturne pravice, pri čemer je vredno poudariti pravico do samoodločbe, dolžnost države pogodbenice, da nediskriminatorno zagotavlja ekonomske, socialne in kulturne pravice, pravico do dela, pravičnega plačila, varnih delovnih pogojev in periodičnega plačanega dopusta, pravico do ustanavljanja sindikatov in članstva v njih, pravico do socialne varnosti, pravice družine, še posebej mater in otrok, do državne zaščite in pomoči, pravico do ustreznega življenjskega standarda, vključno z ustrežno hrano, obleko in stanovanjem, pravico do izobraževanja ter pravico do udeležbe v kulturnem življenju« (MZZ 2008).

Komplet dokumentov, ki vsebuje *MPESKP*, *MPDPPO* in seveda *Splošno deklaracijo človekovih pravic*, predstavlja minimalen standard vrednot in norm varovanja in spoštovanja človekovih pravi, ki bi jim morale slediti vse države podpisnice (Donnelly 1993, 10). Poleg že omenjenih dveh paktov pa so na področju človekovih pravic pomembni tudi naslednji dokumenti: *Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije (1965)*, *Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk (1979)*, *Konvencija Združenih narodov o otrokovih pravicah (1989)* in *Konvencija proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim ali poniževalnim kaznim ali ravnanju (1984)* (MZZ 2008).

V zgornjih poglavjih sem predstavila pojem človekovih pravic, njihov zgodovinski razvoj, različne mednarodne listine človekovih pravic, vlogo ombudsmana, vpliv liberalizma na razvoj človekovih pravic itd. V nadaljevanju se bom posvetila predvsem pojmu univerzalnosti človekovih pravic, konkretnim primerom kršitev človekovih pravic in pravici do svobode izražanja.

¹³ Državam podpisnicam nalaga, da z mednarodno pomočjo postopoma dosežejo uresničevanje pravic, ki so del tega pakta.

4 UNIVERZALNOST ČLOVEKOVIH PRAVIC

Glavno vodilo SDČP je, da so človekove pravice univerzalne.¹⁴ Kot je zapisano v tem mednarodnem dokumentu je vsakdo »upravičen do uživanja vseh pravic in svoboščin, ki so razglašene s to Deklaracijo, ne glede na raso, barvo kože, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, narodno ali socialno pripadnost, premoženje, rojstvo ali kakršnokoli drugo okoliščino« (Splošna deklaracija človekovih pravic, 2 čl.). Potrebno se je zavedati, da vloge, ki jih posamezniki igrajo v vsakdanjem življenju nikakor ne vplivajo na zahtevo po univerzalnosti. Pridobila sem jih s svojim rojstvom, zato mi jih nihče ne more oz. ne sme odtujiti.¹⁵ Kljub vsem tem dejstvom in zahtevam, pa je realnost drugačna, saj vsi vemo, da vsi ljudje ne uživajo človekovih pravic, sploh pa ne v enaki obliki in meri (Donnelly, 1993, 20).

Potrebno je poudariti, da bi bilo potrebno s strani vsake posamične države zagotoviti človekove pravice vsem ljudem enako. V okviru posameznih države so pravice definirane na podlagi verskih, materialnih, ideoloških, političnih, zgodovinskih, kulturnih, ideoloških ter verskih prepričanj in pogojev, ki obstajajo v državi (Zajc 2001, 21). Mednarodna skupnost tako želi zagotoviti vsaj nek minimalni standard človekovih pravic. Zaradi velikega pomena človekovih pravic v našem vsakdanjem življenju in predvsem ker imajo velik vpliv tudi na druge sfere našega bivanja, jih lahko opredelimo za »nadideološke, transnacionalne in univerzalne« (Rizman 1997, 137-138).

Največkrat leti očitek predvsem na to, da se sezname človekovih pravic spreminjajo glede na posamezne avtorje, ki jih opredeljujejo. *Mednarodna listina človekovih pravic*,¹⁶ bi sicer lahko ustrezala opisu skupnega seznama človekovih pravic, »pri čemer pa je jasno, da gre pri tej listini za specifičen mednarodni politični dogovor, ki odraža le politično voljo predstavnikov omenjenega kroga držav in je zato njegova univerzalnost podana zgolj v tem okviru« (Cerar 1996, 52). »Poznavanje mednarodnih dokumentov o človekovih pravicah s

¹⁴ Načelo univerzalnosti izhaja iz 2. člena SDČP in se odraža tudi v tem, da so vse države članice ratificirale vsaj eno od temeljnih mednarodnih pogodb.

¹⁵ Ne smejo se nikomur odvzeti, razen v posebnih primerih. Npr. pravica do svobode se lahko omeji, ko je oseba pred sodiščem spoznana za krivo nekega kaznivega dejanja.

¹⁶ *Mednarodno listino človekovih pravic* sestavljajo SDČP, MPDPP ter MPESKP. Pomembni so tudi naslednji sporazumi: *Mednarodna konvencija o odpravi vseh vrst rasne diskriminacije*; *Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk*; *Konvencija proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim ali poniževalnim kaznim ali ravnanju*; *Konvencija o otrokovih pravicah*; *Mednarodna konvencija o varstvu pravic delavcev migrantov in družin*; *Mednarodna konvencija za zaščito vseh oseb pred prisilnim izginotjem*; *Konvencija o pravicah invalidov*. Naštete listine tvorijo skupek najpomembnejših dokumentov o človekovih pravicah.

strani svetovnega prebivalstva je verjetno zelo skromno, močno vprašljivo pa je tudi, kako ljudje soglašajo z mednarodno določenimi človekovimi pravicami (dolžnostni)« (Cerar 1996, 47). »Človekove pravice dopuščajo posameznikom določeno svobodo, (vendar) pa jim ne dopuščajo svobode od te svobode, ki jo opredeljujejo« (Cerar 1996, 47). Kar pomeni, da je vsak človek pravzaprav prisilni nosilec človekovih pravic. Simpatizerji te doktrine se s tem ne strinjajo, saj so človekove pravice po njihovem prepričanju le »naravna (neizogibna) emanacija človekove narave, zato je človek s svojimi naravnimi pravicami popolnoma usklajen« (Cerar 1996, 47). Iz tega bi lahko sklepali, da dejansko ta koncept človekovih pravic lahko pomeni tudi neko vrsto prisile. Kot pravi Cerar (1996, 48) je »normativna internacionalizacija človekovih pravic tako navidezno legitimno (države podpisnice najpomembnejših mednarodnih konvencij predstavljajo velik del sveta) postavila določene družbe v ideološko superioren položaj nasproti drugim«. Ideja o temeljnih pravicah je vezana predvsem na evropsko okolje in okolje ZDA, v tem okviru se je vzpostavila in potem tudi naprej nadaljevala. Tista okolja, ki so bila izpostavljena drugačnim bodisi družbenim in ekonomskim bodisi kulturnim vplivom so, hotela ali ne, bila potisnjena v razkorak med svojimi prepričanji in težnjami ter človekovimi pravicami in njihovimi okvirji (Cerar 1996, 48).

Institucionalno raven demokracije in človekovih pravic je zato nujno nenehno dopoljevati s tistimi neinstitucionalnimi moralnimi in duhovnimi vrednotenji, ki upoštevajo, da je vrednota vsak človek (in ne "le jaz sam") ter da je mogoče to vrednoto ustrezno razvijati in varovati le, če vsak posameznik prispeva k vrednostno pozitivnemu razvoju družbe in obratno... Posamezniki moramo svoje pravice uveljavljati moralno (človečno) ter ob zavedanju, da nas pretirani individualizem in materializem vodita v lastni osebni razkroj, pri čemer hkrati škodita drugim posameznikom in družbi kot celoti (Cerar 2002, 21).

4.1 Pogledi, ki nasprotujejo doktrini človekovih pravic

V evropskem okviru nista niti antična niti srednjeveška družba ne konceptualno in ne praktično izoblikovali in zagotavljali človekovih pravic, kar je razvidno iz takratnega obravnavanja sužnjeve, tujcev in nižjih stanov. Omenila bi tudi »nietzschejansko filozofsko antropologijo, ki je še bolj neposredno nasprotna doktrini človekovih pravic, kajti zanjo so splošne človekove pravice nekaj absurdnega, v bistvu nepravičnega in nenormalnega, saj

ignorirajo kakovosti konkretne človeškosti oz. vrednosti in zasluge individualnih ljudi« (Cerar 1996, 56). V ta okvir spadajo elitistične teorije, ki zagovarjajo družbeno vladavino manjšine, pri čemer se le-ta odlikuje predvsem po večji vrednosti določenih ljudi, ki so zaradi svojih izrednih (naravnih) lastnosti poklicani, da vladajo.

Ena od kritik o univerzalnosti človekovih pravic tudi pravi, da obstaja skupno prepričanje, da človekove pravice so vredne boja, vendar je najpogosteje problem v tem, da ponavadi primanjkuje borcev za to. Velika večina ljudi raje uživa v pravicah, za katere so zaslužni drugi, in tako verjame, da mora za varovanje človekovih pravic poskrbeti izključno država in, da to ni v domeni posameznikov. Skozi celotno zgodovino se vedno znova ponavlja ena in ista matrica obnašanja vladajočih in vladanih. Vladajoči tako stremijo k temu, da bo njihova oblast čim bolj trdna, medtem ko si vladani vedno želijo priboriti čim več pravic za sebe. Vendar pa za nobeno od teh strani niso človekove pravice nekaj samoumevnega. Politiki se na doktrino človekovih pravic sklicujejo predvsem, ko bodo zaradi tega imeli neko korist. Vladani ne borijo za določene pravice, ker bi imeli altruistična nagnjenja, ampak je njihov boj vedno prevlečen z njihovimi lastnimi interesi (Šumič-Riha 1992).

Nekateri avtorji opozarjajo, da si posamezniki kljub svobodi ne morejo izbrati človekovih pravic, ampak so na nek način prisilni nosilci pravic. Na tem mestu se poraja vprašanje, ali obstaja nadvlada oz. vsiljevanje določene družbe (zahodne) nasproti ostalim na področju človekovih pravic? In na drugi strani, ali je res vsem ljudem skupna enaka narava, iz katere izhajajo določene človekove pravice?

4.2 So človekove pravice odsev Zahoda?

Po eni strani je bila SDČP res sprejeta v okviru OZN-a, ki je zahodno orientiran. Zato so nezahodne države že med samim sprejemanjem SDČP kritizirale pristop k oblikovanju človekovih pravic. Po eni strani bi lahko sicer dejali, da je s sprejetjem SDČP Zahod uveljavil svoje in na nek način zmagal, vendar pa je imelo sprejetje tega dokumenta prav gotovo velik pomen za cel svet. S pomočjo univerzalnosti človekovih pravic se pravzaprav išče minimalni skupni pravni standard zaščite človekovega dostojanstva. Prav tako se je visoka komisarka OZN za človekove pravice, Navanethem Pillay, v okviru konference ob 60. obletnici SDČP zavzela proti kulturnemu relativizmu in podala sledeče mnenje: »Univerzalnost človekovih pravic utemeljuje njihovo svetovno kulturo in povezanost z

varnostjo, razvojem in blaginjo vseh. Nikoli ne smemo sprejeti trditve, da pravice ne ustrezajo tradicijam nekaterih kultur. Vse človekove pravice so nedeljive in naslovljene na vse ljudi« (Europarl 2008, 29. oktober). Potrebno je razumeti, da bi v primeru, ko bi lahko posamezne države same oblikovale standarde za zaščito človekovih pravic na podlagi njihove tradicije in kulture, to predstavljalo veliko grožnjo mednarodnemu sistemu in nemalo kršitev bi na tak način postalo legitimnih. Zanikanje človekovih pravic zaradi kulturne različnosti je diskriminatorno (Evans 1997, 139).

Po mnenju nezahodnih dežel so mednarodni standardni človekovih pravic nezdržljivi z njihovimi vrednostami, saj so preveč izpostavljene pravice individuuma. To pretirano favoriziranje posameznika nas strani Zahoda naj bi imelo različne posledice, kot npr. kriminal, nemoralo, razpad družin, kriminala... Če jih posamezniki nekje dojemajo kot nepomembne pa ta njihov odnos po njegovem mnenju nima veze s tem, kje so bile človekove pravice vzpostavljene. Ker posameznikom človekove pravice pripadajo zgolj iz enega razloga in to enostavno zato, ker je človek (Donnelly 2003, 23).

Človekove pravice konstrukt Zahoda, ki je nastajal v obdobju velike kolonizacije afriških in azijskih držav, zato njihova udeležba pri soustvarjanju človekovih pravic, ni bila mogoča. Zato jim jih Zahod ne bi smel vsiljevati kot kategorijo univerzalnosti. Kot sem v svoji diplomski že izpostavila, je ključno vlogo na področju človekovih pravic odigral tudi liberalizem. Marksova meni, da sta to dva ključna momenta, ki kažeta na to, da univerzalnost človekovih pravic ni mogoče integrirati v družbe, ker prvič niso imele niti možnosti sodelovanja pri vzpostavljanju teh pravic in drugič, ker niti ne vsebujejo liberalne doktrine (Marks in Clapham 2005, 321-322).

Po mnenju zagovornikov kulturnega relativizma imajo različne kulture vsaka svoje vrednote, ki pa so preobsežne, da bi jih lahko zajela menarodna doktrina človekovih pravic. Na tem mestu je potrebno predvsem izpostaviti tradicionalne oz. religiozne pravne sisteme, za katere v splošnem velja, da so nekatere vrednote družbe pred vrednotami individuuma. Poleg tega kulturni relativisti omenjajo izključenost oz. premali poudarek nekaterih pravic v mednarodnih dokumentih o človekovih pravicah, čeprav so te pravice za nekatere družbe ključnega pomena. Nobena družba naj ne bi bila v položaju, da bi lahko drugi družbi vsiljevala lastne moralne standarde in vrednote.

4.3 Tradicionalni oz. religiozni pravni sistemi in človekove pravice

Kot bo razvidno iz nadaljevanja moje diplomske naloge, je v nekaterih tradicionalnih oz. religioznih sistemih težko zaslediti razumevanje in naklonjenost človekovim pravicam. »V teh sistemih prevladujejo drugačni pogledi na svet, zaradi česar je mogoče v njihovih okvirih doktrino človekovih pravic uveljavljati le v tolikšni meri kolikor obstoji med temi (nam še vedno precej tujimi) svetovi in navedeno doktrino skupni imenovalc« (Cerar 1996, 59). Prevelik poudarek na individualizmu in s tem posamezniku je za mnoge tradicionalne sisteme nesprejemljiv, saj za njih npr. velja, da se posameznikove pravice v nekaterih primerih podredijo potrebam skupnosti oz. družbe kot celote. Posameznik je oz. mora biti pripravljen žrtvovati svoj lastni interes v dobro družbe, v kateri živi. Vendar pa se po drugi strani ne zavedajo, da pomeni sprejetje vsesplošnega mednarodnega koncepta človekovih pravic v bistvu nek minimum, ki človeku pripada že s tem, ko se rodi v svet in ni važno bodisi se rodi v Nemčiji bodisi v Indiji.

4.3.1 Hinduizem in človekove pravice

Hinduizem izvira iz Indije, kjer mu pripada kar 80 % prebivalstva in je na tretjem mestu po razširjenosti, Pred njim sta še krščanstvo in islam. Zanimivo je, da hinduizem v primerjavi z ostalimi religijami nima t.i. ustanovitelja in kljub številni verski literaturi, ki jo hinduizem premore, pa na drugi strani nima ene same svete knjige, v čemer se prav tako razlikuje od islama, kjer to predstavlja koran in krščanske religije, ki ima sveto pismo (Smrke 2000, 73). Hinduistično pravo ima za izhodišče staro učenje o pravilih življenja (dharma). Dharma vsebuje skupek pravil, ki definirajo življenje posameznika in kast, za katere pa veljajo posebna pravila. Indija je po pravni obliki upravna demokracija. Kljub temu je kastni sistem pristen, čeprav je le-ta v nasprotju z njihovo ustavo. 17. člen namreč govori o tem, da je vsako dejanje, ki se nanaša na izkorišanje nedotakljivih, kaznivo.

Dharma je osrednji pojem hinduističnega prava in je tudi eden od najbolj kompleksnih pojmov tradicionalne indijske religiozne misli. Obvezujoča je za vse kastne sisteme, najbolj pa za duhovno najvišjo kasto, ki jo predstavljajo brahmani. Glavna kategorija dharme je dolžnost. Njena jakost je odvisna od večih faktorjev, med drugim od tega kateremu kastnemu sistemu kdo spada, pa tudi od starosti naslovljenca. Potrebno je omeniti, da to dolžnost ne smemo razumeti v zahodnjaškem pravnem smislu, ampak so te dolžnosti, ki izhajajo iz dharme, povezane predvsem z božjim razodetjem in naukom o reinkarnaciji. Vsi državni

zakoni in upravni akti so z vidika hinduizma minljivega značaja, medtem ko je zakon dharme več in nespremenljiv.

Že nekateri temeljni instituti hinduizma, ki se udejanjajo v praksi, predstavljajo direktno kršenje človekovih pravic – npr. kastni sistem kot oblika medčloveške diskriminacije. V teoriji je hinduizem, v nasprotju s človekovimi pravicami, zasidran v specifičnem dolžnostnem svetu, ki pravic ne pozna oddvojenih od dolžnosti (sicer je mogoče v dolžnostih, ki izhajajo iz dharme, videti tudi pravice, vendar samo kot del dolžnosti). Sistem demokracije v Indiji lahko rečemo, da ne živi, saj je mnogo indicev, ki kažejo na to. Med drugim npr. diskriminacija žensk, ki so celo življenje podrejene moškim (očetu, možu, sinu) in niso enakovredno vključene v družbeni sistem. Poleg tega so sporne tudi pravice najnižjih kast oz. nedotakljivih, ki bi jim država morala zagotoviti osnovne standarde na področju izobraževanja, zdravstva... (Cerar 1996, 62).

4.3.2 Islam in človekove pravice

Muslimansko pravo poleg družbeno-političnih pravil vsebuje tudi verska pravila, iz česar izhaja tesna povezanost prava in religije (Cerar 1996, 64). Večina teh pravil je zapisanih v šariatu, ki ureja vsa človekova ravnanja in je izpeljan iz korana. Gre za doktrino o dolžnostih, v okviru katere pa so pravice sekundarnega pomena. Zaslediti je mogoče, da so temeljni principi človekovih pravic od nastanka islama vključeni v njegovo pravo. Vendar pa temu ni tako, saj obstaja, kljub neki navidezni podobnosti med človekovimi pravicami in islamskim pravom, med njima bistvena razlika. V muslimanskem pravu je pravica priznana samo do tiste mere, kolikšne je implicirana v pojem dolžnosti. Le-ta izhaja iz božjega zakona, kar pomeni, da ni direktno vezana na človekovo naravo, kar je značilno za človekove pravice (1996, 65).

Splošna islamska deklaracija o človekovih pravicah, je bila formulirana leta 1981. Sprejemajo jo mnoge države, še vseeno pa ne vse islamske države in institucije, kot bi lahko zmotno pričakovali. Lahko bi jo sicer po podobnosti primerjali z *Mednarodno listino o človekovih pravicah*, a podrobnejša analiza pokaže, da primerjava ni čisto na mestu, saj je ključna razlika v tem, da se v tej deklaraciji beseda šariat prevaja kot zakon, kar pa lahko bralca dejansko zavede, da gre za zakon v evropskem kontinentalnem pravnem smislu. Vrhovno merilo ni človekovo dostojanstvo, ampak šarija. Implementacija zakona-šariata v deklaracijo je imelo za

posledico diskriminatorno obravnavo ne-muslimanov in žensk oz. takšno drugačno, od islamskega prava izpeljano obravnavanje posameznikov, ki bistveno odstopa od koncepta človekovih pravic. Seveda je določena diskriminatornost oz. drugačnost z vidika islama povsem normalna stvar, podobno kot je npr. kastni sistem za hinduiste normalni družbeni odraz univerzalne božje ureditve (Cerar 1996, 67). Če pogledamo to na primeru, je v 13. členu deklaracije zapisano, »da ima vsaka oseba pravico do svobode vesti in religije v skladu s svojim verskim prepričanjem« (Splošna islamska deklaracija človekovih pravic, 13. čl.). To je seveda v okviru človekovih pravic povsem sprejemljivo. A njena dopolnitev, da je potrebno določbo razlagati v skladu s šariatom, spremeni marsikaj. V skladu s šariatom je za muslimane, ki izstopijo iz islama oz. prestopijo v drugo vero zagrožena smrtna kazen. Deklaracija vsebuje še en člen, v katerem je človeško življenje tretirano kot sveto in nedotakljivo in, da morajo vsi napor biti usmerjeni k varovanju le-tega (Splošna islamska deklaracija človekovih pravic, 1.čl.). Tudi ta člen spremlja dopolnitev, v kateri je zapisano, da se posameznika ne sme izpostavljati poškodovanju ali smrti. In se nadaljuje z obrazložitvijo, da pa je to dopustno v primerih, ko je tako dejanje opravičeno z zakonom. Tudi tu prvi del ni v nasprotju s človekovimi pravicami. V nasprotju z njimi je predvsem tisti del, ki govori o zakonu šariatu, ki pa dopušča v svojih predpisih različne oblike torture oz. usmrtitev (Splošna islamska deklaracija človekovih pravic 1981).

Avgusta leta 1990 se je 54 muslimanskih držav zbralo v Kairu in podpisalo *Kairsko deklaracijo o človekovih pravicah v islamu* (1990). Mnoge od teh držav niso podpisale *Splošne deklaracije o človekovih pravicah*, saj so menile, da je le-ta v nasprotju z vrednotami islama. Sicer so se islamske države v nekaterih segmentih prilagodile tujemu vplivu (oblikovanje mešanih sodišč, sprejem nekaterih civilnopravnih predpisov, ki se pretežno zgledujejo po tujih vzorih), vendar pa vse to v relativno majhnem obsegu omejuje moč in vpliv islama, ki v številnih islamskih državah še vedno odločilno vpliva na pravno sfero.

Dominik Frelj v svojem strokovnem članku *Pravica do verske svobode v islamu* predstavi tudi pogled islamskega zagovornika obstoječega sistema, in sicer 'Allamah Abu al-'A'la Mawdudija. Dandanes je religija razumljena kot nekaj, za kar se oseba odloči glede na metafizično zanimanje. Kar pa ne sovпада z predpisom o smrtni kazni za tistega, ki bi jo želel iz kakršnegakoli razloga zapustiti. Bodisi je to nezadovoljstva z načeli določene religije ali tiči razlog v osebni odločitvi. Ni pomembno. Pomembno je samo to, da bi moralo biti vprašanje izbire religije svobodno. »Če je narava islama le preprosto narava religije, kot je

razumljena danes, ne more biti nič bolj absurdnega, kot da islam drži svoja vrata odprta za tiste, ki vstopajo in sankcionira tiste, ki odhajajo« (Frelih 2004, 689). Vendar pa so muslimani mnenja, da to nikoli ni bila narava islama. Tu ne gre za religijo v modernem smislu, ampak je to popolna ureditev življenja. Iz religije izhaja celoten življenjski načrt. To vero posameznik ne izbere zaradi svojih lastnih potreb, ampak je »vera, na osnovi katere je vzpostavljena človeška družba in popolna ureditev civilizacije v posebni obliki, ki prinaša v bivanje državo, da jo upravlja« (Frelih 2004, 689-690). Znani strokovnjak Bassam Tibi,¹⁷ ki preučuje islam, v svojem eseju navede »da ne obstaja nikakršna možnost, da bi se na stari celini razvil evropski islam oziroma tako imenovani evroislam. Islam naglavnih rut je v Evropi prevladal nad evropskim islamom« (nova24tv.si 2016, 27. maj).

Tudi t.i. zakon o odpadništvu¹⁸ še dandanes najdemo v večini muslimanskih dežel. Vendar pa se po zaslugi globalizacije in množičnih medijev izvaja zelo redko. Posledica globalizacije pa je tudi to, da obstaja vedno »več sekularnih vlad, ki skušajo umirjati fundamentalistične strasti in ukrepajo pragmatično« (Frelih 2004, 682). V SDČP je zapisano, da ima vsakdo »pravico do svobode misli, vesti in veroizpovedi; ta pravica vključuje svobodo spreminjati prepričanje ali vero, kakor tudi njuno svobodno, javno ali zasebno izražanje, bodisi posamezno ali v skupnosti z drugimi, s poučevanjem, z izpolnjevanjem verskih dolžnosti, z bogoslužjem in opravljanjem obredov« (Splošna deklaracija o človekovih pravicah, 18. čl.). Ta pravica se z ubojem odpadnika krši, kljub temu, da je SDČP podpisala večina muslimanskih držav.

Naj zaključim s citatom Muhammed Naceri, člana Morocco Council of Religious Scholars: »Splošna deklaracija o človekovih pravicah se zavzema za popolno enakost moških in žensk. Za nas so ženske enake moškim samo po zakonu, ampak ženske niso enake moškim, zato se ne sme dopustiti, da svobodno hodijo okrog kot živali«¹⁹ (Goodrich in Walker 2012, 118).

4.3.3 Krščanstvo in človekove pravice

Zaradi evropskega izvora človekovih pravic se je tudi krščanstvom v primerjavi z ostalimi religijami, bolj povežalo z razvojem te ideje kot ostale svetovne vere. To je v zadnjih

¹⁷ Profesor mednarodnih odnosov, ki je gostoval na več kot 18 mednarodnih univerzah. Po narodnosti Sirec, z nemškim državljanstvom je velik analitik islama. Znan tudi po knjigi z naslovom *Vojna civilizacij* iz leta 1995.

¹⁸ Indici odpadništva: če vladar zasmehuje katerega od islamskih ali vlada ne deluje v skladu z božjimi zakoni, če musliman ne verjame v Moameda, ampak samo v Koran (Frelih 2004, 8).

¹⁹ Angl. "*The Universal Declaration of Human Rights was for complete equality for man and women. For us, women are equal to men in law, but they are not the same as men, and they can't be allowed to wander around freely in the streets like some kind of animal*" (Goodrich in Walker 2012, 118).

desetletjih privedlo celo do izrecnega priznavanja človekovih pravic s strani katoliške cerkve, vendar pa je potrebno vseeno poudariti, da med sodobnim katolicizmom in človekovimi pravicami obstaja le vzporednost, ki jo pogojujeta isti čas in prostor. To sta dva različna svetova, med katerima obstajajo neke stične točke, nikakor pa ni med njima iste usmerjenosti ali vsebinske istovetnosti, saj gre za različno naravo obeh sistemov (Cerar 1996).

Krščanstvo, podobno kot ostale religije, poudarja predvsem dolžnosti posameznika, brez postuliranja človekovih pravic kot takšnih. Krščanstvo je vsekakor na ideologijo človekovih pravic pustilo svoj pečat. Vendar pa je ta vpliv ni bil direkten, saj je med krščanskimi in sekularnimi vrednotami razkorak (Cerar 1996, 86-87). Čeprav je v 19. stoletju Cerkev nasprotovala liberalnemu pojmovanju človekovih pravic, pa se je že z Leonom XIII. (1810-1903) opredelila zanje. Po izkušnji s totalitarizmom (komunizmom) pa jih je brez pomisleka odločno podprla in vključila v svoj družbeni nauk. V encikliki *Rerum Novarum* (1891), ki je nastala izpod peresa Papež Leona XIII., le-ta ne vidi komunizma kot tisto možnost, ki bi lahko pomagala pri odpravi socialnih krivic. Človekove pravice so nastale iz potrebe po preživetju (evropskega) človeka, ki so ga ogrožale vojne, in so utemeljene na njegovem dostojanstvu. Ocvirk v delu *Krščanstvo, človekove pravice in dostojanstvo* skuša bralca prepričati, da se rimskokatoliška cerkev poteguje za človekove pravice, ki izhajajo iz SDČP. Ocvirk navaja, da ima krščanska vera pomembno vlogo, nikakor pa ne ekskluzivne, saj človekove pravice niso izpeljane neposredno iz svetega pisma (Ocvirk 1999, 303).

Na tem mestu je potrebno poudariti, da katoliška Cerkev ne priznava nekaterih človekovih pravic, ki so z vidika mednarodnega prava nesporne. »Če natančneje primerjamo krščanski nauk in doktrino človekovih pravic vidimo, da se v svojem jedru dejansko bistveno razlikujeta. Če to ponazorimo na primeru svobode misli, opredelitve in izražanja, ki predstavljajo po doktrini človekovih pravic vsekakor tudi osnovo oziroma izhodišče za uveljavljanje drugih človekovih svoboščin in pravic, lahko ugotovimo, da krščanstvo take svobode dejansko ne more priznati. To nikakor ne pomeni, da krščanstvo oži obseg človekove svobode, pač pa želi krščanstvo to svobodo usmerjati v skladu z božjimi, absolutnimi zakonitostmi (enako velja tudi za druge avtentične religije)« (Cerar 1996, 87).

Od 1. do 5. julija 1998 je v Rimu potekal I. mednarodni kongres o pastoralni človekovih pravic. Janez Pavel II. je na tem kongresu v svojem govoru poudaril naslednjih pet nalog te pastorale (Stres 1999, 149-150):

1. Potrebno je gojiti duha teh pravic in ne samo spoštovati črko. Kar pomeni, da samo »močna splošna moralna zavest o dostojanstvu vsakega človeka lahko pripelje do tega, da človekove pravice ne bodo stvar pisanih dokumentov, ampak bodo vodilo za naše konkretno ravnanje« (Stres 1999, 149).
2. Cerkev mora postavljati vprašanja, ki zadevajo položaj človeka danes in v prihodnosti. Danes so to predvsem pereča vprašanja, ki se tičejo socialnih in ekonomskih pravic. Papež je na tem mestu še posebno poudaril pravico delavca do socialne varnosti in človekovo pravico do dela.
3. Pomembna je vzgoja za človekove pravice. »Spoštovanja človekovih pravic ne bo, če pri tem ne bo sodeloval celoten sistem vzgoje in kulture« (Stres 1999, 149).
4. Eden izmed ciljev omenjene pastorale človekovih pravic je tudi ohranitev univerzalnosti človekovih pravic. Problem je predvsem v državah, ki se nahajajo izven zahodne kulture in krščanskega vpliva, saj se le-te sklicujejo predvsem na svojo lastno kulturno dediščino in na svojo pravico, ki jo imajo, da to dediščino ohranjajo. Vendar pa ni mogoče uporabljati argumente kulturne posebnosti za pokrivanje teptanja človekovih pravic.
5. »Cerkvena pastorala človekovih pravic se mora že po svoji naravi posebno posvečati duhovni in transcendentni razsežnosti osebe, posebno v sodobnem kontekstu, kjer se uveljavlja težnja, da bi osebo skrčili na eno samo njeno razsežnost, na ekonomsko razsežnost in bi razvoj pojmovali predvsem v ekonomskih kategorijah« (Stres 1999, 150): Pri tem je papež usmeril pozornost predvsem na človekovo pravico do svobode verovanja.

V nadaljevanju diplomskega dela se bom osredotočila na pravico do svobode izražanja, kot temeljno človekovo pravico. Po mojem mnenju na njej temeljijo izvrševanje mnogih drugih pravic. Zaradi omenjenega sem se odločila, da v svoji nalogi predstavim in dokažem, da je svobodo izražanja ključna pravica posameznika, kdaj izjemoma je omenjena pravica lahko kršena, kakšen je bil njen zgodovinski razvoj in nenazadnje tudi primere njenih kršitev.

5 PRAVICA DO SVOBODE IZRAŽANJA

Kot ključna in temeljna pravica je osnovna sestavina *Splošne deklaracije o človekovih pravicah* in bistvo vsake demokratične ureditve. Kot je zapisal Šinkovec v delu *Pravice in svoboščine*, »je s to pravico zagotovljeno človekovo dostojanstvo in njegov razvoj, pa tudi delovanje demokratične ureditve« (Šinkovec 1997, 201). Ali z drugimi besedami: »Svoboda izražanja je temeljna pravica vsakega posameznika. Je pravica, ki ni geografsko določena. Brez svobode izražanja in svobode medijev ni demokracije« (Bašič Hrvat in drugi 2004, 12). Ali kot meni Rovšek:

Pravica do informacij, s katerimi razpolaga država, je pomembna državljanska in demokratična pridobitev, ker v resnici omogoča neposredni nadzor civilne družbe nad delom državne oblasti. Nadzor medijev je zelo pomemben, vendar je z vidika državljanov posreden, in kadar mediji niso dovolj neodvisni od oblasti, tudi nezadosten. Zakon, ki ureja dostop do informacij javnega značaja, posameznikom in civilno-družbenim skupinam zagotavlja mehanizme, s katerimi morejo neposredno nadzorovati organe javne oblasti (Rovšek 2005, 22-23).

5.1 Zgodovinska izhodišča pravice do svobode izražanja

Koncept svobode izražanja kot samostojne enote se je razvil zelo pozno in njegov pravi razvoj se lahko spremlja šele s sprejetjem še ene deklaracije in sicer, *Deklaracije o pravicah človeka in državljana* (1789) (Žurej 2000, 34). Prve pisne vire, ki že nakazujejo zgodovinsko pravico do svobode izražanja, najdemo v obdobju Sumercev in odkrivanja pisav okoli leta 3.500 pr. n. št. Hamurabijev zakonik, kot eden izmed prvih pisnih zakonikov, v katerem najdemo tudi člene, ki so urejali krivo priseganje in obrekovanje. To bi lahko šteli za prve zametke omejitve določenih (neprimernih) oblik izražanja (Žurej 2000, 34).

V stari Grčiji in Rimu je bila religiozna nota v vsakdanje življenje močno vpeta. Kar se je odražalo tudi na izražanju, ki je v veliki meri vsebovalo promocijo religioznega verovanja. Zaželjeno je bilo predvsem širjenje faktov, ki naj bi pripomogli k spoštovanju bogov s strani posameznikov (Žurej 2000, 34). Kot pričakovano pa so bile za tiste, ki temu niso ustrezali, primerne sankcije. Biti svoboden je v tistem času namreč pomenilo, da je posameznik lahko sodeloval v vladi določenega mesta. Velik pomen pri obravnavanju pravice do svobodnega

izražanja je imelo izdajanje časnikov. Vladajoča elita je namreč prišla do spoznanja, o esencialnosti informacije in tako so skušali sami konstruirati načine informiranja (Žurej 2000, 35). Primer takega časopis je rimski dnevni časopis *Acta Diurna*, iz leta 59 pr. n. št., preko katerega se je širšo javnost informiralo predvsem o dogajanju, ki je promoviralo delovanje oblasti. Časopis *Acta Diurna* je, kljub temu da je bil po vsebini podoben današnjim časopisom, izdajala vlada in je tako tudi sama določala, katere informacije so primerne za širšo javnost in katere informacije bodo predvsem posredno še povečale vpliv vladajoče elite (Žurej 2000, 35, 36). Ta vzorec pa lahko impliciramo tudi na aktualno dogajanje. Podoben primer je primer italijanskega politika Berlusconija, ki je v času svojega vladanja imel v lasti največje komercialne televizije in oglaševalske agencije, kar je s prida uporabljal v svoj prid.

Časopis je bil zelo pomemben za razvoj pravice do izražanja in njenih sestavin, saj so ljudje dobili poleg informacij javnega značaja, za katere je oblast menila, da jih morajo imeti, tudi ostale informacije, za katere pa je moral obstajati širši splošni interes. Tako se je svobodi izražanja pridružila pravica biti obveščen (Žurej 2000, 36). S tisk že od nekdaj razpolaga aktualna družbena elita. Državni aparat in cerkveni dostojanstveniki so nadzorovanje izmenjeve mnenj in informacij izvajali na različnih sferah družbenega življenja tako politični in znanstveni, kot tudi kulturni in religiozni sferi. Obstoječa oblast je uporabljala različna sredstva nadzora, od cenzure, izdajanj monopolističnih dovoljenj tiskarjem, v skrajnih primerih tudi smrtno kazen. To je bilo obdobje represije, ki se je izvajala predvsem na tistimi, katerih kritike so letele predvsem na obstoječo oblasti ali verske dostojanstvenike. »Do 19. stoletja je politika vladajočih režimov v razmerju z javnostjo uporabljala orodja prikrivanja, tajnosti in cenzure. Katoliška cerkev si je prav posebej prizadevala za to, da bi imela popolni nadzor nad ustvarjanjem in razširjanjem vedenja. Cerkev je že ob koncu 15. stoletja vpeljala sistem licenc, ki sta mu sledila stroga cenzura in seznam prepovedanih besedil (Index Librorum Prohibitorum)« (Teršek 2005).

Vladajoča elita, cerkveni dostojanstveniki, reformatorji, univerz, radikalci so razpolagali z izjemno učinkovitim in poceni sredstvom obveščanja in deljenja informacij. To sredstvo je bilo nemalokrat uporabljeno tudi za širjenja najrazličnejših idej in bilo pri tem zelo uspešno (Žurej 2000, 36). Lahko bi rekli, da je bil tisk po drugi strani tudi nevaren izum, kar dokazuje tudi potreba po ustanovitvi organa, ki bi nadzoroval širjenje informacij in odstranil tiste, za katere bi se ocenilo, da niso primerne. Tako je bila v Nemčiji že leta 1486 ustanovljena prva komisija za cenzuro. Kot zanimivost naj navedem, da je leta 1570 je prišlo celo do popolne

prepovedi tiska v vseh mestih, ki niso imela status cesarskega, univerzitetnega ali mesta s posebnimi pooblastili (Žurej 2000, 37). Enake primere najdemo tudi na Slovenskem, kjer se je moral Primož Trubar zaradi svojih idej in zamisli večkrat zateči v tujino. Prav tako so bile leta 1551 pri nas prepovedane protestantske knjige, poleg tega pa je bil štiri leta kasneje »sprejet augsburški verski mir, ki je dajal svobodo odločati se in izražati za to ali ono vero samo državnim stanovom« (Žurej 2000, 37).

V obdobju obeh svetovnih vojn je bilo sprejetih še večje število ustavnih dokumentov (Sovjetska ustava, Weimarska ustava, Vidovdanska ustava), ki so vsak na svoj način poizkušali opredeliti in zakoličiti pravico do svobodnega izražanja²⁰ z večjim ali manjšim vplivom interesov vladajočih struktur (Žurej 2000, 37). Iz tega lahko sklepamo, da omenjena pravica ni katerakoli pravica, ampak da gre za pravico, ki je nevarna za vsakogar, a je hkrati tudi nujni predpogoj razvoja demokratične družbe in resničnega spoštovanja človekovih pravic. Zaradi omenjenega je skupščina OZN že na svojem prvem zasedanju razglasila: »Svoboda informiranja je temeljna človekova pravica in... temelj vsem pravicam, katerim so posvečeni Združeni narodi« (Žurej 2000, 41).

5.2 Lastnosti svobode izražanja

»Svoboda izražanja je odraz pravice do človekovega dostojanstva v najširšem pomenu kot vrhovne ustavne vrednote in kot takšna neobhodni pogoj za demokracijo, katere bistvo je zagotovljeno človekovo dostojanstvo« (Avbelj 2003, 8). SDČP v 19. členu določa, da ima vsakdo »pravico do svobode mišljenja in izražanja, všteti pravico, da nihče ne sme biti nadlegovan zaradi svojega mišljenja, in pravico, da lahko vsak išče, sprejema in širi informacije in ideje s kakršnimikoli sredstvi in ne glede na meje« (Splošna deklaracija o človekovih pravicah, 19. čl.). V slovenski ustavi je zapisano, da je zagotovljena »svoboda izražanja misli, govora in javnega nastopanja, tiska in drugih oblik javnega obveščanja in izražanja. Vsakdo lahko svobodno zbira, sprejema in širi vesti in mnenja. Vsakdo ima pravico dobiti informacijo javnega značaja, za katero ima v zakonu utemeljen pravni interes, razen v primerih, ki jih določa zakon« (Ustava Republike Slovenije, 39. čl.).

²⁰ Zanimivo je, da je bila svoboda izražanja najpogosteje kršena vravno v sistemih, kjer so bile človekove pravice in demokracija na najvišji ravni (Žurej 2000, 41).

Država je dolžna zagotoviti svobodo izražanja v najširšem smislu, torej tudi in predvsem odprtost medijskega prostora za vse svetovnonazorske poglede. Tako kot vse ostale pravice tudi ta pravica ni v nikakršnem superiorenem položaju v primerjavi z drugimi človekovimi pravicami. Ko govorimo o omejenosti pravice do določene mere, svoboda izražanja pravtako ni nobena izjema. Saj je nerealno pričakovati, da vlada med ljudmi enaka stopnja pismenosti, prav tako ne gre pričakovati, da bi vsak posameznik imel enake možnosti izražanja svojega mnenja in nenazadnje ni moč doseči enakovrednega dostopa do informacij za vse (Hudej 2011).

Brez svobode javne besede ni ustvarjalnosti, ne normalnega razvoja družbe in niti izhoda iz krize. Svoboda javne besede je ena izmed temeljnih svoboščin, nujno vtkanih v našo družbeno ureditev, ki je pogoj za samoupravljanje in demokracijo (Šetinc 1989, 9). Po mnenju Berdena (1999, 17) »brez te svobode ni mogoča kontrola izvrševanja ostalih temeljnih pravic in svoboščin. Prav v tem je ta svoboda velika, morda največja pravica in največja odgovornost. Brez svobode izražanja so vse ostale temeljne pravice in svoboščine zgolj iluzija«. Javno mnenje se ne more oblikovati, če ni omogočena svoboda izražanja. In če v družbi ni vspostavljenega javnega mnenja, potem tudi nad oblastjo ni kontrole.

Po mnenju slovenskega ustavnega sodišče je »le svoboden posameznik sposoben racionalnega odločanja in je kot tak temelj demokratično organiziranega političnega sistema« in »le odprt medijski prostor omogoča spopad mnenj o vprašanjih, ki zadevajo vsakogar« (Avbelj 2003, 8). Kar pomeni, da v primeru, ko ljudstvo nima najširšega razpoložljivega kroga informacij, ni sposobno kvalitetno odločati (npr. na volitvah). Državljan ne more oblikovati lastnega mnenja, če mu niso dostopne potrebne informacije. Za demokratične družbe je značilna visoka stopnja informiranosti. Pravica biti informiran se nanaša predvsem na medije. Željo po vedenju vedno več pa antropologija opisuje tudi kot željo sodobnega človeka. Za večino prebivalcev so glavni informacijski vir množični mediji (časopis, radio, televizija), vedno večjo vlogo pri tem pa igra tudi internet. Z razvojem interneta se ponujajo nove možnosti za širjenje informacij, vendar pa večina držav še ni prilagodila zakonodaje za področje računalniško dostopnih komunikacijskih kanalov. Zato prihaja tudi do širjenja nezakonitih informacij in vsebin, ki vodijo v kršenje kazenskega in civilnega prava. Tako se lahko širijo tudi informacije, ki npr. kršijo etične vrednote posameznikov na eni strani in nenazadnje tudi profesionalne standarde množičnih medijev. Človeštvo ni imelo toliko različnih in pretkanih možnosti za omejevanje človekovih pravic in svoboščin ter za neopazno poseganje v zasebno

življenje, zato ni naključje, da je že leta 1974 sprejela posebno priporočilo o nujnosti pravnega varstva osebnih podatkov zaradi računalniške obravnave, temu pa so sledile vse industrijsko najbolj razvite države s sprejetjem zakona o zaščiti in varovanju podatkov (Križaj 1989, 5). Vendar pa internet omogoča številnim organizacijam, ki se borijo za človekove pravice, da si preko tega medija pridobivajo nove člane in simpatizerje, da se povezujejo z drugimi podobno mislečimi organizacijami, da izobražujejo ljudi, da v javnost posredujejo informacije, ki mogoče drugače ne bi mogle priti v javnost, da organizirajo množične peticije ... Prav tako se različne nevladne organizacije pojavljajo na svetovnem spletu, kjer skušajo na svojih straneh prikazati tudi drugo ali celo drugačno perspektivo določenega problema kot jo prikažejo množični mediji, ki so pod vplivom vlad in kapitalističnih vrednot.

»S svobodo izražanja mnenj je dana posebna svoboščina medčloveških komunikacij, ki ima dva elementa: izražanje in razširjanje mnenj ter pravico biti obveščen iz tiska in drugih oblik javnega obveščanja. S to pravico je zagotovljeno človekovo dostojanstvo in njegov razvoj, pa tudi delovanje demokratične ureditve« (Šinkovec 1997, 201). Za uveljavitev demokracije je potrebno zagotoviti različnost idej in interesov, možni morajo biti besedni spopadi, ljudem pa omogočeno, da v njih sodelujejo. Osnovni pogoj za obstoj demokracije v sodobni družbi je svoboda komuniciranja, se pravi obveščanja o dogodkih kot tudi javno izražanje misli. *Konvencija o varstvu človekovih pravic in svoboščin* pooblašča države podpisnice, da same določijo omejitve pravice do svobodnega izražanja, pri čemer morajo biti omejitve skladne s pogoji, ki so določeni v tej Konvenciji. Izražanje se kaže v večih oblikah, med katerimi pa sta govorjena beseda in slika izpostavljeni večji omejitvi v primerjavi s pisano besedo. Število privatnih radijskih postaj in televizijskih kanalov se večja, kar prinaša s seboj dobre in slabe strani. Dobra stran tega je, da se skupina radijskih in televizijskih kanalov skupaj lažje zoperstavi mednarodni konkurenci. Medtem lahko prevelika koncentracija medijev vodi k odmiku od pluralizma politične, kulturne in medijske raznovrstnosti v Evropi, kar je slaba stran.

Visoka komisarka ZN za človekove pravice, Navanethem Pillay, je v okviru konference, ki je potekala ob 60. obletnici SDČP glede verske svobode izrazila zaskrbljenost, saj je bila svoboda izražanja nedavno javno obtožena kot nasprotovanje verski svobodi in svobodi prepričanja. Menila je, da verska svoboda ne more obstajati v okolju, kjer se ne spoštuje svoboda izražanja (Europarl 2008, 29. oktober).

Prvi odstavek 10. člena *Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic in svoboščin* vsebuje naslednje: »Vsakdo ima pravico do svobodnega izražanja. Ta pravica obsega svobodo mišljenja ter sprejemanja in sporočanja obvestil in idej brez vmešavanja javne oblasti in ne glede na meje. Ta člen ne preprečuje državam, da zahtevajo dovoljenje za delo radijskih, televizijskih in kinematografskih podjetij« (Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in svoboščin, 10. čl.). Za vmešavanje javne oblasti gre v primeru, ko je posameznik zaradi izvrševanja svoje pravice obtožen storitve kaznivega dejanja. Država mora v takem primeru dokazati kumulativni obstoj dveh pogojev, in sicer določenost ukrepov z zakonom in nujnost posega v demokratični družbi (Kuhelj 2004, 269).

5.3 Kršenje svobode izražanja

Po mnenju nekdanje informacijske pooblaščenke Nataše Pirc Muser je, »da pravica do svobode izražanja ni absolutna, ampak ima svoje meje, ki jih postavlja pravica do zasebnosti« (DELO 2010, 3. maj). Kar pomeni, da morajo mediji razlikovati med tem kdaj je neka novica res v širšem interesu javnosti in kdaj je po drugi strani novica samo zanimiva za javnost. Po mnenju Andrewa McIntosha bodo le šibke vlade uporabile zakon za utišanje političnih in družbenih razprav, saj se z omejevanjem kritičnih mišljenj omejuje tudi demokracija. V medijih pa potrebujemo bolj živahne politične razprave (24ur 2008, 3. maj).

Glasnih kritik zaradi kršenja svobode tiska je bila leta 2008 bolj kot kdajkoli deležna Kitajska. Nemško združenje časopisnih založnikov jo je oklicalo celo za »največji zapor za novinarje na svetu« (24ur 2008, 3. maj). In tudi dve leti kasneje se zadeve niso izboljšale, saj je skupina 23 upokojenih politikov iz kitajske komunistične partije napisala odprto pismo, v katerem pozivajo k svobodi govora in takratne razmere na Kitajskem označujejo za škandalozne. Svoboda izražanja je sicer zagotovljena z ustavo, a je v praksi prepovedana. Pisali so tudi o oddelku za propagando, ki ga imenujejo »nevidne črne roke«. Le-ti ne povedo, kdo so in kaj so, samo njihovi ukazi morajo biti izvedeni. V odprtem pismu predlagajo vrsto sprememb: ukinitve cenzure, umik omejitev glede izdajanja knjig, zaščita novinarjev in podpora tistim, ki preiskujejo korupcijo. »Ob tem se pritožujejo, da so ljudje iz Hongkonga v času, ko je bilo mesto pod britansko oblastjo, uživali več svobode, kot jo zdaj dovoljuje Kitajska« (24ur.com 2010b, 13. oktober). Vendar pa v državi skoraj nihče ne misli, da bo omenjeno pismo kar koli spremenilo. Cenzura poteka nemoteno še naprej, saj so uporabniki Twitterja poročali, da so objave pisma in reference nanj po številnih spletnih forumih že izbrisane. Ameriško zunanje

ministrstvo tudi v letu 2011 v Poročilu o človekovih pravicah na Kitajskem še vedno beleži "negativen trend" ob vse večjih omejitvah svobode govora in "hudi represiji" v avtonomnih pokrajinah Tibet in Xinjiang (24ur.com 2011b, 8. april).

Že leta 2008 je bilo v poročilu Amnesty International navedeno, da v Rusiji »umori novinarjev, ki so spregovorili, ostajajo nerešeni, neodvisni mediji so bili utišani, ter da policija napada opozicijske protestnike. Omenjeno je tudi, da samovoljni zakoni kratijo pravico do izražanja mnenja, poleg tega pa so omenjena tudi številna pričevanja o grožnjah nevladnim organizacijam, ki jih hoče oblast utišati ali jim le pristrichi krila« (žurnal24.si 2008). Prostor svobode govora se po mnenju Kate Allen, direktorice britanske AI, alarmantno oži, zato je nujno, da ruske oblasti obrnejo trend, ki krši osnovne človekove pravice (žurnal24.si 2008). Naslednji primer kaže na to, da je pravica do svobode govora in izražanja tudi v letu 2009 še vedno kršena. Ruski slikar Aleksander Šednov Šurik je zaradi portreta ruskega premierja Vladimirja Putina prestal sedemurno obravnavo na sedežu ruske varnostne službe, kjer pa ni manjkalo niti udarcev. Umetnik je ustvaril kolaž, na katerem je Putin prikazan kot ženska v črni obleki z nakitom. Slikar je dejal, da je to njegov protest zoper premierja, ki goji kult močnega ruskega moškega (24 ur.com 2009, 23. junij). V poročilu iz leta 2015 Amnesty International opozarja, da so razmere na področju kršenja človekovih pravic alarmantne. Po njihovem mnenju mnoge države pod pretvezo varnosti kršijo mednarodne dokumente človekovih pravic. Predvsem so na udaru pravica do zasebnosti in svoboda govora (24ur.com 2016, 24. februar).

Ob svetovnem dnevu svobode medijev – 3. maju, ki je bil postavljen s strani OZN-a, je Mednarodni inštitut za tisk postregel z grozljivim podatkom, da je v letu 2010 število ubitih novinarjev naraslo do številke 102. Na seznamu 38 najhujših sovražnikov svobode tiska, ki je bil objavljen s strani organizacije Novinarji brez meja so se znašli voditelji Uzbekistana, Turkmenistana, Azerbajdžana, Kazahstana, Ččenije, Belorusije, ruski premier Vladimir Putin, italijanska mafija, baskovska separatistična organizacija Eta, savdski kralj Abdulah. Mnogi od teh so svojo moč izkoriščali za napačne namene, kot je npr. cenzura tistih medijev, ki se jim niso uklonili. Na vesti imajo številne ugrabitve, mučenja pa tudi umore novinarjev (24ur.com 2011a, 3.maj). V nadaljevanju navajam še nekaj konkretnih primerov kršitev svobode govora: 1. Palestinski pisec, Mudar Zahran, je kljub dejstvu, da je musliman, pozival k sekularizaciji družbe in prehodu v demokracijo. Zaradi omenjenega je bil obsojen na 15 let zapora in prisilnega dela v Jordaniji. 2. Tunizijske oblasti so leta 2014 aretirale blogerja

Yassine Ayari, ker naj bi žalil vojaške veljake. V svojem zapisu na Facebooku naj bi kritiziral delovanje obrambnega ministra Jeribija. 3. Na protivladnih demonstracijah, ki so potekale 2011 v Gruziji, ko so protestniki zahtevali odstop predsednika Sakašvilija, je policija napadla in aretirala vsaj 12 novinarjev. 4. Tudi bolgarska policija je leta 2013 na protivladnih demonstracijah napadla vsaj sedem novinarjev, mnogi so bili tudi poškodovani. 5. Leta 2012 so grške oblasti aretirale novinarja Kostasa Vaxevanisa, ki je javnosti razkril seznam 2.000 ljudi osumljenih davčne utaje. 6. Bahrajnski kralj Hamad predstavlja medije kot vogelni kamen demokracije, a znano je, da je dal zapreti vsakega, ki je pisal proti njegovi vladavini. 7. Leta 2013 so na 6 mesecev zapora v Sloveniji obsodilil bloggerja Mitjo Kunstlja. Organizacija Novinarji brez meja je kljub temu, da ni podpirala vsebino Kunstljevega bloga, javno obsodila kršenje svobode govora, ki za demokratično državo ni primerna (renton.si 2015, 1. januar).

Posamezniki na internetu preživijo vedno več časa, v okviru katerega s svetom delijo tudi osebne podatke od slik, kontaktnih podatkov, številke bančnih kartic in še in še. Velik delež je preživet tudi na različnih družbenih omrežjih, kjer posamezniki delijo svoja mnenja, nalagajo osebne fotografije svojih družin ... Seveda pa so tudi zaradi vsega tega vedno bolj pogoste tudi kršitve svobode in zasebnosti. Problem ni samo Kitajska. Zaradi omenjenega problema je bila s strani spletnih podjetij, organizacij za zaščito človekovih pravic, akademikov ... ustanovljena t.i. globalna omrežna pobuda.²¹ Različne države s svojimi voditelji imajo raznolike poglede na svobodo izražanja njihovih državljanov. Omenjena pobuda pa predvsem skuša vlivati na podjetja, da bi le-ta čim bolj omejila skupek zahtev svojih vlad, ki pravzaprav predstavljajo kršenje svobode izražanja. Podjetja, ki bodo želela biti del globalne omrežne pobude, se bodo zavezala, da bodo razkrila svetovni javnosti pritiske, ki jih njihove vade izvajajo na področju kršenja mednarodnih dokumentov človekovih pravic. Organizacija Novinarji brez meja so sicer mnenja, da je to prava smer, a je potrebno model še bolje dodelati, razčleniti, določiti kazni za kršitelje ... (24.ur 2008, 1. november).

Po mnenju nevladne organizacije Amnesty International so dejanja kot npr. cenzuriranje svojih storitev, kot je to storil Twitter, zaradi pritiskov vlad, skrb vzbujajoča. Obstajajo tudi primeri družb, ki so prodajale tehnologije vladam Irana, Kitajske in drugim. Te so jo potem uporabljale bodisi za omejitve spletne uporabe ali pa iskanje uporabnikov interneta, ki so sodelovali na miroljubnih protestih. Zato je po mnenju Amnesty International bilo nujno

²¹ Angl. Global Network Initiative.

sprejeti določene zakone, mi bi nadzorovali izvoz tehnologije. Potrebno se je zavedati, da svoboda izražanja ni privilegij, ampak pravica. Prav tako bi se morale vlade, telekomunikacijska podjetja, različni dobavitelji in ponudniki telekomunikacij ter ostali zavedati, da predstavlja delovanje v skladu s spoštovanjem mednarodnih standardov človekovih pravic osnovo za poslovanje kjerkoli in kadarkoli (amnesty.si 2012, 8. marec).

6 SKLEP

Človekove pravice so bile prvič univerzalno utemeljene in globalno predstavljene v SDČP. Glavna predpostavka je, da je potrebno zagotoviti zakonski okvir za vse ljudi, ki bi jim zagotavljal dostojno življenje. Kot je zapisano v prvem odstavku 2. členu omenjenega mednarodnega dokumenta je vsakdo »upravičen do uživanja vseh pravic in svoboščin, ki so razglašene s to Deklaracijo, ne glede na raso, barvo kože, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, narodno ali socialno pripadnost, premoženje, rojstvo ali kakršnokoli drugo okoliščino« (Splošna deklaracija o človekovih pravicah, 2. čl.). Človekove pravice niso samo sestavni del Zahoda, ki bi bil drugje brez pomena. Če jih posamezniki nekje dojemajo kot nepomembne pa ta njihov odnos po njegovem mnenju nima veze s tem, kje so bile človekove pravice vzpostavljene. Ker posameznikom človekove pravice pripadajo zgolj iz enega razloga in to enostavno zato, ker je človek (Donnelly 2003, 23). Medtem, ko nekateri avtorji trdijo, med njim npr. Susan Marks, da so človekove pravice konstrukt Zahoda, ki je nastajal v obdobju velike kolonizacije afriških in azijskih držav, zato njihova udeležba pri soustvarjanju človekovih pravic, ni bila mogoča. Na podlagi tega dejstva jim jih Zahod ne bi smel vsiljevati kot kategorijo univerzalnosti. Kot sem v svoji diplomski že izpostavila, je ključno vlogo na področju človekovih pravic odigral tudi liberalizem. Marksova meni, da sta to dva ključna momenta, ki kažeta na to, da univerzalnost človekovih pravic ni mogoče integrirati v družbe, ker prvič niso imele niti možnosti sodelovanja pri vzpostavljanju teh pravic in drugič, ker niti ne vsebujejo liberalne doktrine (Marks in Clapham 2005, 321-322). Največje zagovornice tega so predvsem azijske države, kot so Kitajska, Malezija in Singapur, ki vidijo človekove pravice kot produkt Zahoda. Očitajo mu preveliko poudarjanje individualizma, ki je v nasprotju z nekaterimi azijskimi vrednotami, kjer je v ospredju družba. Mnenja avtorjev so različna, nekateri zagovarjajo univerzalnost človekovih pravic, spet drugi so bolj naklonjeni kulturnemu relativizmu. Moje mnenje je, da se vsak rodi z določenimi pravicami, ki izhajajo iz SDČP, pa naj se bodisi rodi v Nemčiji, bodisi v Iranu. Univerzalnost poleg SDČP še dodatno podkrepita MPDP in MPESKP ter vrsto drugih dokumentov z zaščito človekovih pravic, ki so bili sprejeti bodisi na ravni države ali ravno lokalne samouprave. Svojo prvo hipotezo, ki pravi, da so človekove pravice univerzalni in ne kulturno specifičen koncept, sem na tej podlagi potrdila.

Ideja človekovih pravic je v historičnem in planetarnem smislu dejansko prisotna le v zelo omejenem obsegu. Za lažjo predstavo tega lahko vzamemo 20. stoletje. To je stoletje, v katerem se je prizadevanje za uveljavljanje človekovih pravic močno okrepilo, tako v nacionalnih kot tudi v mednarodnih razsežnostih, vendar pa je na drugi strani to obdobje do sedaj najhujšega zatiranja tistih človekovih dobrin, ki naj bi jih te pravice varovale. 20. stoletje je poleg zvenceh dosežkov v ekonomskem, znanstvenem in drugih napredkih človeštva hkrati tudi stoletje brutalnih vojn, genocidnih dejanj, mednarodnega terorizma, neizmerne oboroževanja in grožnje svetu z jedrskim uničenjem, ekoloških katastrof. T.i. človekov napredek po eni strani sicer »vnaša v družbo red in povečuje materialno blagostanje, vendar pa na drugi strani generira grozljive možnosti in sredstva (vojaška, ekonomska, politična, psihološka) za večsmerno odtujevanje posameznika od svojega individualnega razvojnega smotra, ter za uničevanje posameznikov in različnih družbenih skupin« (Cerar 1996, 59).

Nekdanji predsednik republike Danilo Türk je izpostavil tudi pomen spoštovanja človekovih pravic za demokracijo, saj so te njen temelj. Človekove pravice so po Türkovih besedah zelo splošne in jih je treba tolmačiti v različnih kulturnih in zgodovinskih kontekstih, iz česar izhaja potreba po razumevanju in poglobljeni razpravi o človekovih pravicah na globalni ravni (24ur.com 2010a, 10. januar).

V nekaterih tradicionalnih oz. religioznih sistemih je težko zaslediti razumevanje in naklonjenost človekovim pravicam. Dejstvo je, da so pogledi na doktrino človekovih pravic med zahodnimi državami in državami Bližnjega vzhoda ter azijskimi državami med seboj zelo razlikujejo. V njih prevladuje drugačen pogled na svet, »zaradi česar je mogoče v njihovih okvirih doktrino človekovih pravic uveljavljati le v tolikšni meri, kolikor obstoji med temi svetovi in navedeno doktrino skupni imenovalec« (Cerar 1996, 59). Na tem mestu se je potrdila moja druga hipoteza, ki pravi, da so človekove pravice v različnih tradicionalnih oz. religioznih sistemih različno integrirane. To potrjujejo primer hinduizma, za katerega velja, da človekove pravice niso združljive z njim, saj so razlike med njima prevelike. Tu je mišljen predvsem kastni sistem kot oblika medčloveške diskriminacije. Podobno velja tudi za islamske države, vendar so zaradi premoči Zahoda primorani sprejemati tudi številne neislamske norme, kar ima za posledico, da nekatere muslimanske države pristopajo k mednarodnim pogodbam ter prevzemajo tudi nekatere mednarodne določbe o človekovih pravicah. Tu je potrebno omeniti, da veliko muslimanskih držav ni ratificiralo niti MPDPP

niti MPEKSP. Problematično je tudi to, da ju države, ki so ju sicer sprejele, v praksi v veliki večini ne udejanjajo. Vse to je rezultat dejstev, da so številne mednarodne določbe v nasprotju z muslimanskim razumevanjem sveta ter posledično z muslimanskimi pogledi na zahodno doktrino človekovih pravic, poleg tega pa so v nasprotju tudi z notranjim pravom teh držav. Krščanstvo se je razvijalo v okviru evropske mentalitete, kar je imelo za posledico priznavanje vsaj posameznih človekovih pravic s strani katoliške cerkve. Ne moremo pa mimo dejstva, da je katoliška vera znotraj sebe razdeljena na ločine, kot so krščanstvo, potestantizem in pravoslavna doktrina. Prav tako je potrebno, da med sodobnim katolicizmom in človekovimi pravicami obstaja le vzporednost, ki jo pogojujeta isti čas in prostor. To sta dva različna svetova, med katerima obstajajo neke stične točke, nikakor pa ni med njima iste usmerjenosti ali vsebinske istovetnosti, saj gre za različno naravo obeh sistemov.

Diplomsko delo sem zaključila z analizo primera pravice do svobobnega izražanja. Svoboda izražanja je pomembna zato, da ohranja družbo budno. Zato je potrebno ljudi spodbujati k izražanju svojih misli, želja in mnenj. Brez svobode javne besede ni ustvarjalnosti, ne normalnega razvoja družbe in niti izhoda iz krize. Svoboda javne besede je ena izmed temeljnih svoboščin, nujno vtkanih v našo družbeno ureditev, ki je pogoj za samoupravljanje in demokracijo (Šetinc 1989, 9). Borba za svobodo izražanja je brezčasna – ljudje so se za njo borili v preteklosti, za njo se borijo v sedanjosti in se bodo tudi v prihodnosti. Ta pravica vsakemu državljanu namreč omogoča oblikovanje javnega mnenja. Država je dolžna zagotoviti svobodo izražanja v najširšem smislu, torej tudi in predvsem odprtost medijskega prostora za vse svetovnonazorske poglede.

Danes ustavna določba zagotavlja vsakomur svobodo izražanja mnenja v besedi, pisavi in sliki ter dobiti informacije iz dosegljivih virov. »Z izražanjem mnenja želi posameznik dati zeleno izjavo, ki izvira iz njegovega miselnega procesa ali skupine, ki ji pripada. Človek s tem uveljavlja pravico do komuniciranja, pa naj to poteka na temelju pravice združevanja, zbiranja ali vzpostavljanja kontakta z drugimi ljudmi. Človek želi biti slišan od drugih. Država lahko to pravico le izjemoma omejuje s prisilnimi ukrepi« (Šinkovec 1997, 203). Če ljudstvo nima najširšega razpoložljivega kroga informacij, ni sposobno kvalitetno odločati (npr. na volitvah). Državljan ne more oblikovati lastnega mnenja, če mu niso dostopne potrebne informacije. Za demokratične družbe je značilna visoka stopnja informiranosti. Za uveljavitev demokracije je potrebno zagotoviti različnost idej in interesov, možni morajo biti besedni spopadi, ljudem pa omogočeno, da v njih sodelujejo. Osnovni pogoj za obstoj demokracije v

sodobni družbi je svoboda komuniciranja, se pravi obveščanja o dogodkih kot tudi javno izražanje misli. Kot sem že zgoraj omenila, so po mojem mnenju človekove pravice univerzalne in pripadajo vsem ljudem in tudi pravica do svobode izražanja pri tem ni izjema. S tem je sicer ovržena moja tretjo hipotezo, ki predpostavlja, da pravica do svobode izražanja dokazuje, da so človekove pravice koncept Zahoda. Mnenja so sicer različna, res pa je, da ni toliko bistveno, ali so človekove pravice konstrukt Zahoda, kot je ključno to, da pomeni ustanovitev človekovih pravic nek minimalni standard pravic za vse ljudi tega sveta. Zato je po mojem mnenju najpomembnejše, da se koncept človekovih pravic implementira v vse sfere družbe od zakonodaje, izobraževalne sisteme itd.

7 LITERATURA

1. Avbelj, Matej. 2003. Svoboda izražanja in ustavno načelo demokratičnosti. *Pravna praksa* 22 (27/28): 8–9.
2. Amnesty.si. 2012. Svoboda izražanja na internetu. Dostopno prek: <http://www.amnesty.si/svoboda-izrazanja-na-internetu.html> (8. marec 2012).
3. Bašič Hrvatina, Sandra, Lenart J. Kučič in Brankica Petković. 2004. *Medijsko lastništvo*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
4. Bavcon, Ljubo. 1995. Človekove pravice in razvoj. V *Slovenija po letu 1995: razmišljanja o prihodnosti*, ur. Veljko Rus, 136–149. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
5. Berden, Andrej. 1999. Svoboda izražanja in zaščita posameznikov pred njeno zlorabo. *Pravna praksa* 431: 17.
6. Berlin, Isaiah. 1992. Dva koncepta svobode. V *Sodobni liberalizem: zbornik*, ur. Rudi Rizman, 69–89. Ljubljana: Krt.
7. Betten, Lammy in Grief Nicholas. 1998. *EU Law and Human Rights*. London, New York: Longman.
8. Brezovšek, Marjan. 1998. Politični sistem in temeljne človekove pravice. V *Človekove pravice in svoboščine v tranziciji: primer Slovenije: zbornik referatov in razprav iz strokovnega posveta s priloženim besedilom Splošne deklaracije človekovih pravic*, ur. Milan Zver, 47–68. Ljubljana: Državni svet Republike Slovenije: Urad varuha človekovih pravic.
9. Brezovšek, Marjan, Miro Haček in Milan Zver. 2008. Organizacija oblasti v Sloveniji. Ljubljana: FDV. Dostopno prek: http://www.zrss.si/projektiess/gradiva/add/Organizacija_oblasti_v_Sloveniji_knjiga_Brezov%C5%A1ek_Ha%C4%8Dek_Zver.pdf (21. marec 2016).
10. Cerar, Miro. 1996. *Večrazsežnost človekovih pravic in dolžnosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
11. --- 1997. O naravi človekovih pravic in dolžnosti. V *Temeljne pravice*, ur. Marjan Pavčnik, Ada Polajnar-Pavčnik, Dragica Lukić-Wedam, 52–83. Ljubljana: Cankarjeva založba.
12. --- 2001. *Temelji ustavne ureditve, človekove pravice in temeljne svoboščine, gospodarska in socialna razmerja. Študijsko gradivo. Priloga: varstvo osebnih podatkov*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije.

13. --- 2002. Narava in pomen človekovih pravic. V *Dokumenti človekovih pravic z uvodnimi pojasnili*, ur. Miro Cerar, Jon Jamnikar, Maja Smrkolj, 17–29. Ljubljana: Društvo Amnesty International Slovenije, Mirovni inštitut.
14. *Council of Europe (COE)*. 2002. Dostopno prek: <http://www.coe.int> (3.marec 2011).
15. Delo.si. 2010. *Obstajajo meje svobode do pravice izražanja*. Dostopno prek: www.delo.si/clanek/105290 (3. maj 2010).
16. Donnelly, Jack. 1993. *International Human Rights: Dilemmas in World Politics*. Boulder: Westview Press.
17. Donnelly, Jack. 2003. *Universal human rights in theory and practice*. New York: Cornell University Press.
18. Drzemczewski, Andrew. 1993. Delo direktorata za človekove pravice. V *Slovenija in evropska konvencija o človekovih pravicah: zbornik referatov domačih strokovnjakov in ekspertov Sveta Evrope na kolokviju dne 10., 11. in 12. junija 1992, ki sta ga organizirala Svet za varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin Republike Slovenije in Direktorat za človekove pravice Sveta Evrope. Konvencija o varstvu človekovih pravic in svoboščin s protokoli: neuradno prečiščeno besedilo*, ur. Jernej Rovšek, 223–246. Ljubljana: Svet za varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin.
19. Europarl. 2008. *Visoka komisarka ZN Navanethem Pillay o univerzalnosti človekovih pravic*. Dostopno prek: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?language=SL&type=IM-PRESS&reference=20081027STO40640>. (29. oktober 2008).
20. Evans, Tony. 1997. Democratization and human rights. V *The Transformation of Democracy*, McGrew, Anthony. Cambridge: Polity Press.
21. *Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (EKČP) s poslovníkom Evropskega sodišča za človekove pravice*. 2005. Ljubljana: Informacijsko dokumentacijski center Sveta Evrope (IDC Sveta Evrope) pri narodni in univerzitetni knjižnici.
22. Fink Hafner, Danica. 1994. Normativno urejanje strank in problemi demokracije na Slovenskem. V *Stranke in strankarstvo (Zbornik referatov / Politološki dnevi, Dolenjske Toplice, 27. in 28. maj 1994)*, ur. Igor Lukšič. Ljubljana: Slovensko politološko društvo.
23. Frelj, Dominik. 2004. Pravica do verske svobode v islamu. *Bogoslovni vestnik* 64 (4): 677–694. Dostopno prek: <http://www.teof.uni-lj.si/uploads/File/BV/bv4-04.pdf> (14. julij 2016).

24. Goodrich, Lawrence, Ruth Walker. 2012. *Cultural Studies: An introduction to global awareness*. Sudbury: Jones & Bartlett Learning.
25. Hribar, Tine. 1999. Meje človekovih pravic. V *Posvet ob 50-letnici Splošne deklaracije OZN o človekovih pravicah (Ljubljana, 10. december 1998)*, ur. Šelih, Alenka, 119–125. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
26. Hudej, Jasna. 2011. *O omejitvi svobode izražanja v informativnem besedilu in v pamfletu*. Dostopno prek: <http://pamfil.si/prispevek/o-omejitvi-svobode-izrazanja-v-informativnem-besedilu-in-v-pamfletu/> (4.maj 2011)
27. *Human Development Report (HDR) - Human rights and human development*. 2000. United Nations Development Programme (UNDP). New York: Oxford University Press. Dostopno prek: <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2000/> (4. avgust 2008).
28. Jambrek, Peter. 1997. Slovensko ustavno sodišče pod okriljem evropskih standardov in mehanizmov za varovanje človekovih pravic. V *Temeljne pravice*, ur. Marjan Pavčnik, Ada Polajnar-Pavčnik, Dragica Lukić-Wedam, 335–343. Ljubljana: Cankarjeva založba.
29. --- 1988. Mednarodna ureditev človekovih pravic. V *Varstvo človekovih pravic: razprave, eseji in dokumenti*, ur. Peter Jambrek, Anton Perenič in Marko Uršič, 34–78. Ljubljana: Mladinska knjiga.
30. Jamnik, Anton. 2011. *Liberalizem med svobodo in samovoljo*. Dostopno prek: http://delo.si/zgodbe/sobotnapriloga/liberalizem-med-svobodo-in-samovoljo_2.html (17. oktober 2011).
31. Kocjančič, Matic. 2014. *Liberalizma ne gre enaciti z egoizmom*. Dostopno prek: <http://www.pogledi.si/druzba/liberalizma-ne-gre-enaciti-z-egoizmom> (5.december 2014).
32. *Konvencija o varstvu človekovih pravic in svoboščin*. 1950. Dostopna prek: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SLV.pdf (1. junij 2010).
33. Križaj, Franc. 1989. *Osebne svoboščine in zasebnost v »informatijski družbi«*. Ljubljana: TOZD Gospodarski vestnik.
34. Kuhelj, Alenka. 2004. *Varstvo pravice do zasebnosti, veroizpovedi in svobodnega izražanja v pravu Sveta Evrope*. Ljubljana: Fakulteta za upravo.
35. Locke, John. 1978. *Dve razprave o vladi*. Beograd: NIP, Mladost.
36. Lukšič, Igor. 1994. *Liberalizem vs. Korporativizem*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

37. Marks, Susan in Andrew Clapham. 2005. *International human rights lexicon*. Oxford: Oxford University press.
38. Mavčič, Arne. 1999. Vpliv Evropske konvencije na judikaturu slovenskega Ustavnega sodišča. *Dignitas – Revija za človekove pravice* (2): 144–179.
39. Mill, John Stuart. 1994. *O svobodi, 1. izdaja*. Ljubljana: Študentska organizacija Univerze.
40. MZZ. 2008. *Najpomembnejši mednarodnopravni dokumenti s področja človekovih pravic*. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/si/zunanja_politika/clovekove_pravice/najpomembnejši_mednarodnopravni_dokumenti_s_podrocja_clovekovih_pravic/ (13. junij 2008).
41. Nova24tv.si. 2016. Strokovnjak za islam priznava: Evropski islam ni možen. Dostopno prek: <http://nova24tv.si/svet/strokovnjak-za-islam-priznava-evropski-islam-ni-mozen/> (27. maj 2016).
42. Ocvirk, Drago. 1999. Krščanstvo, človekove pravice in dostojanstvo. *Bogoslovni vestnik* 59 (3): 299–315.
43. Pavčnik, Marjan. 1997. Razumevanje temeljnih (človekovih) pravic. V *Temeljne pravice*, ur. Marjan Pavčnik, Ada Polajnar-Pavčnik, Dragica Lukić-Wedam, 84–116. Ljubljana: Cankarjeva založba.
44. Perenič, Anton. 1988. Zgodovinski razvoj človekovih pravic. V *Varstvo človekovih pravic: razprave, eseji in dokumenti*, ur. Peter Jambrek, Anton Perenič in Marko Uršič, 17–33. Ljubljana: Mladinska knjiga.
45. --- 2002. Svet Evrope in človekove pravice. V *Dokumenti človekovih pravic z uvodnimi pojasnili*, ur. Miro Cerar, Jon Jamnikar, Maja Smrkolj, 49–58. Ljubljana: Društvo Amnesty International Slovenije, Mirovni inštitut.
46. Pičman Štefančič, Polona in Andraž Teršek. 2005. *Preludij demokracije: civilna družba in svoboda javnega komuniciranja*. Ljubljana: Pravna fakulteta v Ljubljani, zbirka Manet. Dostopno prek: https://www.ip-rs.si/fileadmin/user_upload/Pdf/clanki/Svoboda_javnega_komuniciranja_-_Tersek_Andraz.pdf (8. avgust 2016).
47. Renton.si. 2015. *20 hinavcev na pariškem shodu enotnosti*. Dostopno prek: <http://www.renton.si/hinavci-na-shodu-enotnosti/> (12. januar 2015).
48. Rizman, Rudi. 1992. Intelktualni temelji liberalizma. V *Sodobni liberalizem: zbornik*, ur. Rudi Rizman, 15–29. Ljubljana: Krt.
49. --- 1997. *Izzivi odprte družbe*. Ljubljana: Liberalna akademija.

50. Rovšek, Jernej. 2002. Neformalni mehanizmi varstva človekovih pravic – ombudsmani in varuh človekovih pravic. V *Dokumenti človekovih pravic z uvodnimi pojasnili*, ur. Miro Cerar, Jon Jamnikar, Maja Smrkoelj, 127–145. Ljubljana: Društvo Amnesty International Slovenije, Mirovni inštitut.
51. Rupnik, Janko, Rafael Cijan in Božo Grafenauer. 1994. *Ustavno pravo republike Slovenije*. Knjiga 2. Maribor: Pravna fakulteta.
52. Simič, Vladimir. 1997. Temeljne pravice kot pravnocivilizacijska dediščina. V *Temeljne pravice*, ur. Marjan Pavčnik, Ada Polajnar-Pavčnik, Dragica Lukić-Wedam, 24–49. Ljubljana: Cankarjeva založba.
53. Smrke, Marjan. 2000. *Svetovne religije*. Ljubljana: FDV.
54. *Splošna deklaracija o človekovih pravicah*. 1948. Dostopna prek: http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/Zunanja_politika/CP/Zbornik/SPLOSNA_DEKLARACIJA_O_CLOVEKOVIH_PRAVICAH_-_F.pdf (10. marec 2011).
55. *Splošna islamska deklaracija človekovih pravic*. 1981. Dostopna prek: <http://www.alhewar.com/ISLAMDECL.html> (4. avgust 2008).
56. Stres, Anton. 1999. Človekove pravice in krščanstvo. V *Posvet ob 50-letnici Splošne deklaracije OZN o človekovih pravicah (Ljubljana, 10. december 1998)*, ur. Šelih, Alenka, 143–151. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
57. Šabič, Zlatko in Petra Roter. 2002. OZN in ohranjanje mednarodnega miru in varnosti: razvoj varstva človekovih pravic. V *Dokumenti človekovih pravic z uvodnimi pojasnili*, ur. Miro Cerar, Jon Jamnikar, Maja Smrkoelj, 31–48. Ljubljana: Društvo Amnesty International Slovenije, Mirovni inštitut.
58. Šetinc, Lenart. 1989. Omejitve varujejo svobodo. V *Omejitve javne besede: zbornik razprav*, ur. Lenart Šetinc, 9–22. Ljubljana: TOZD Gospodarski vestnik.
59. Šinkovec, Janez. 1996. *Pravna, demokratična in socialna država*. Ljubljana: ČZP Enotnost.
60. --- 1997. *Pravice in svoboščine*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
61. Šumič-Riha, Jelica. 1992. Človekov pravice ali moč abstrakcije. *Problemi* (1/2): 7–19.
62. 24ur.com. 2008. *Kitajska je zapor za novinarje*. Dostopno prek: <http://24ur.com/novice/svet/kitajska-je-zapor-za-novinarje.html> (3. maj 2008).
63. --- 24ur.com. 2008. *Zaščita spletne svobode govora*. Dostopno prek: <http://www.24ur.com/novice/it/zascita-spletne-svobode-govora.html> (1. november 2008).

64. --- 2011a. *Novinarje po svetu še vedno napadajo in ubijajo*. Dostopno prek: <http://24ur.com/novice/slovenija/novinarje-po-svetu-se-vedno-napadajo-in-ubijajo.html> (3. maj 2011).
65. --- 2011b. *Poročilo ZDA o človekovih pravicah izpostavlja spremembe na Bližnjem vzhodu*. Dostopno prek: <http://24ur.com/novice/svet/porocilo-zda-o-clovekovih-pravicah-izpostavlja-spremembe-na-bliznjem-vzhodu.html> (8. april 2011).
66. --- 2009. *Putin v ženski podobi*. Dostopno prek: <http://24ur.com/novice/svet/putin-v-zenski-podobi.html> (23. junij 2009).
67. --- 2010a. *Türk: Demokracija je organiziran konflikt*. Dostopno prek: <http://24ur.com/novice/slovenija/t-rk-demokracija-je-organiziran-konflikt.html> (10. januar 2010).
68. --- 2010b. *Upokojeni partijski funkcionarji: Sistem cenzure je škandalozen!*. Dostopno prek: <http://24ur.com/novice/svet/upokojeni-partijski-funkcionarji-sistem-cenzure-je-skandalozen.html> (13. oktober 2010).
69. --- 2016. AI: Mednarodni zaščiti človekovih pravic grizi propad. Slovenijo okrcal zaradi beguncev, izbrisanih in Romov. Dostopno prek: <http://www.24ur.com/novice/svet/ai-mednarodni-zasciti-clovekovih-pravic-grozi-propad-slovenijo-okrcal-zaradi-beguncev-izbrisanih-in-romov.html> (24. februar 2016).
70. Šturm, Lovro. 1998. Pomen ustavnosodnega varstva človekovih pravic in temeljnih svoboščin. V *Človekove pravice in svoboščine v tranziciji: primer Slovenije: zbornik referatov in razprav iz strokovnega posveta s priloženim besedilom Splošne deklaracije človekovih pravic*, ur. Milan Zver, 23–46. Ljubljana: Državni svet Republike Slovenije: Urad varuha človekovih pravic.
71. --- 1991. Kršitev človekovih pravic v novejši slovenski zgodovini. Dostopno prek: http://www.mp.gov.si/fileadmin/mp.gov.si/pageuploads/mp.gov.si/PDF/poprava_krivic/7_Krsitev_clovekovih_pravic_v_novejsi_slovenski_zgodovini.pdf (14. julij 2016)
72. Temeljna ustavna listina o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije. 1991. Dostopno prek: <https://www.uradni-list.si/1/content?id=60109> (21. marec 2016).
73. *The Cairo Declaration on Human Rights in Islam*. 1990. Dostopno prek: <http://www.faithfreedom.org/Articles/Ohmyrus30816.htm> (4. avgust 2008).
74. Türk, Danilo. 1993. Ustava Republike Slovenije in Evropska konvencija o zaščiti človekovih pravic in temeljnih svoboščin: potencial mednarodnih standardov za domači razvoj prava o človekovih pravicah. V *Slovenija in evropska konvencija o človekovih pravicah: zbornik referatov domačih strokovnjakov in ekspertov Sveta*

Evrope na kolokviju dne 10., 11. in 12. junija 1992, ki sta ga organizirala Svet za varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin Republike Slovenije in Direktorat za človekove pravice Sveta Evrope. Konvencija o varstvu človekovih pravic in svoboščin s protokoli: neuradno prečiščeno besedilo, ur. Jernej Rovšek, 15–23. Ljubljana: Svet za varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin.

75. *Ustava Republike Slovenije*. 1991. Dostopno prek: <http://www.us-rs.si/media/ustava.republike.slovenije.pdf> (28. februar 2010).
76. Zajc, Drago. 2001. *Študijsko gradivo za predmet Politika človekovih pravic, 1. del*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
77. Žagar, Mitja. 1998. Človekove pravice in svoboščine ter manjšinske pravice v Sloveniji. V *Človekove pravice in svoboščine v tranziciji: primer Slovenije: zbornik referatov in razprav iz strokovnega posveta s priloženim besedilom Splošne deklaracije človekovih pravic*, ur. Milan, Zver, 95–102. Ljubljana: Državni svet Republike Slovenije: Urad varuha človekovih pravic.
78. *Zakon o varuhu človekovih pravic*. 1993. Dostopno prek: <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=91#c49> (1. avgust 2008).
79. Žurej, Jurij. 2000. Razvoj pravice do svobodnega izražanja. V *Raziskovalno delo podiplomskih študentov Slovenije: družboslovje in humanistika*, ur. Lobnikar, Branko in Žurej Jurij, 33–44. Ljubljana: Društvo mladih raziskovalcev Slovenije.
80. Varstvo človekovih pravic – Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah, konvencija o Varstvu človekovih pravic in svoboščin, Zakon o varuhu človekovih pravic z uvodnimi pojasnili Jerneja Rovška. 1994. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
81. Zurnal24.si. 2008. *Če spregovoriš, lahko obležiš*. Dostopno prek: <http://www.zurnal24.si/svet/ce-spregovoris-lahko-oblezis-106599/clanek> (26. februar 2008).